

**TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN DOĞAL
VE BEŞERİ TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ**

Nesrin şEN

**Yüksek Lisans Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Doç. Dr. Zeki KODAY
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

Nesrin ŞEN

**TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN DOĞAL VE BEŞERİ TURİZM
ÇEKİCİLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Zeki KODAY**

ERZURUM-2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

17/09/2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Tortum Çayı Havzası'nın Doğal ve Beşeri Turizm Çekicilikleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.09.2015

Nesrin ŞEN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Zeki KODAY danışmanlığında, Nesrin ŞEN tarafından hazırlanan bu çalışma 17/09/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Coğrafya Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Zeki KODAY

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

İmza: .....

İmza: .....

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. .... / ..... / .....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
HARİTALAR DİZİNİ	VI
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ	3
1.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN TARİHÇESİ	6

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN TANIMI VE TEMEL TURİZM İLKELERİ

2.1. TURİZMİN TANIMI VE TEMEL TURİZM İLKELERİ	11
2.2. BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ	14
TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDAKİ TURİSTİK KAYNAKLAR	15
3.1. DOĞAL TURİSTİK KAYNAKLAR	15
3.1.1. Tortum Gölü	15
3.1.2. Tortum Şelalesi.....	18
3.1.3. Su Dökülen Şelalesi.....	20
3.1.4. Yıkıklar (Yedi Göller)	21
3.1.5. Peri Bacaları	23
3.1.6. Mesire ve Piknik Alanları.....	24
3.1.7. Mevsimlik Şelaleler.....	25
3.1.8. Botanik Turizmi	25
3.1.9. Gastronomi Turizmi	26
3.1.10. Kuş Gözlemciliği.....	28
3.1.11. Kelebek Gözlemciliği.....	30
3.1.12. Yaban Hayatı Gözlemciliği	30

3.1.13. Manzara Seyri.....	31
3.1.14. Su Sporları.....	32
3.1.15. Dağcılık ve Doğa Sporları.....	33
3.1.16. Bisiklet Rotaları.....	34
3.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDAKİ BEŞERİ TURİSTİK KAYNAKLAR ...	35
3.2.1. Kaledibi Kalesi	35
3.2.2. Tortum Kale Köyü Kalesi (Tortum Kale)	38
3.2.3. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi).....	39
3.2.4. Sapaca Kalesi	41
3.2.5. Ziyaret Tepe Kalesi	42
3.2.6. Uzundere Evleri.....	42
3.2.7. Öşkvank Manastırı	43
3.2.8. Tortum / Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı	48
3.2.9. Tortum / Ekrek (Vişneli) Köyü Kilisesi	53
3.2.10. Tortum / Aburnas (Selli – Su Yatağı) Köyü Kilisesi	53
3.2.11. Tortum / Kishakapı (Derekapu) Köyü Kilisesi	54
3.2.12. Tortum / Meksor (Cihanlı) Köyü Kilisesi	54
3.2.13. Tortum / Sohtorot (Ballı) Köyü Kilisesi.....	54
3.2.14. Tortum / Tortumkale Kilisesi	55
3.2.15. Erikli Şapeli.....	55
3.2.16. Uzundere Mağarası (Köptek Mağarası)	55
3.2.17. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Mezar Taşları	56
3.2.18. Tortum Kireçli Köprüsü (Pehlivanlı Köprüsü)	56
3.2.19. Tortum Merkez Camii	58
3.2.20. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii	58
3.2.21. Pehlivanlı Merkez Camii.....	60
3.2.22. Şenyurt Merkez Camii.....	61
3.2.23. Tortumkale Köyü Aşağı Mahalle Camii	62
3.2.24. Tortumkale Köyü Hamamı.....	63
3.2.25. Uzundere İnçer Camii	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASINDAKİ TURİZM FAALİYETLERİ

4.1. TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİSTİK KONAKLAMA TESİSLERİ VE SAHAYA YÖNELİK TURİST TALEBİ.....	68
4.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA UYGULANAN TURİZM PLANLAMALARI.....	68
4.2.1. Uzundere Turizm Master planı.....	69
4.2.1.1. Doğu Anadolu Projesi (DAP).....	69
4.2.1.2. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı	70
4.2.1.3. KUDAKA (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı) Raporu	70
4.2.2. Uzundere Stratejik Gelişme Planı: Vizyon 2023	71
4.3. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA TURİZM FAALİYETLERİNİN SWOT ANALİZİ.....	73
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ.....	81

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN DOĞAL VE BEŞERİ TURİZM
ÇEKİCİLİKLERİ****Nesrin ŞEN****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeki KODAY****2015, 81 sayfa****Jüri : Doç. Dr. Zeki KODAY****Yrd. Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ****Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ**

Araştırma sahasını teşkil eden Tortum Çayı Havzası Erzurum ili, Tortum ve Uzundere İlçe sınırları arasında yer almaktadır. İlçe arazisinin doğusunda Narman ve Oltu (Erzurum), batıda İspir, kuzeyde Yusufeli (Artvin), güneydoğuda Pasinler (Erzurum) ilçeleri bulunmaktadır. Araştırma sahasının idari bakımdan bağlı bulunduğu Erzurum iline uzaklığı 53 km'dir.

Araştırma sahasını oluşturan Tortum Çayı Havzası'nda mikroklimatik iklim özellikleri görülmektedir. Çalışma sahasında görülen bu iklim özellikleri sayesinde ılıman hava koşulları egemendir. Araştırma alanının hâkim bitki örtüsü antropojen steptir. Tortum Çayı Havzasında hâkim ekonomik faaliyetleri hayvancılık ve meyvecilik oluşturmaktadır.

Araştırma sahası sahip olduğu doğa güzellikleri, doğa sporlarına dayalı turizm olanakları, ortaçağdan kalma tarihi eserleri ve kültür değerleri ile alternatif turizmin pek çok türüne ev sahipliği yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Tortum, Havza

ABSTRACT**MASTER THESIS****NATURAL AND HUMAN ATTRACTIONS OF THE BASIN OF TORTUM
STREAM****Nesrin ŞEN****Advisor: Assoc. Prof. Zeki KODAY****2015, page: 81****Jury: Assoc. Prof. Zeki KODAY****Assist. Prof. Alperen KAYSERİLİ****Assist. Prof. Salih BİRİNCİ**

The basin of Tortum stream which constitutes the field of the study is located between the borders of Tortum and Uzundere in Erzurum. In the East part of the district terrain are Narman and Oltu (Erzurum), in the West is İspir, in the North is Yusufeli (Artvin), in the Southeast is Pasinler (Erzurum). The study field is 53 kms away from Erzurum to which it is administratively affiliated.

Microclimatic climate characteristics are seen in the basin of Tortum stream. Thanks to those climate characteristics seen in the study field, mild weather conditions are dominant. The dominant vegetation of the study field is anthropogenic step. The dominant economic facilities in the basin of Tortum stream are stockbreeding and fruit growing.

The field study has various natural beauties, touristic opportunities based on nature sports, historical artefacts and cultural merits dating back to the Middle Age as well as numerous alternative tourism facilities.

Keyword: Tourism, Tortum, Basin

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Tortum Çayı Havzası'nın Konum Haritası.....	3

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1.1. Tortum Çayı	4
Fotoğraf 3.1. Tortum Gölü.....	15
Fotoğraf 3.2. Tortum Gölü.....	16
Fotoğraf 3.3. Tortum Gölü’nde Yelken Yarışları	17
Fotoğraf 3.4. Tortum Şelalesi	19
Fotoğraf 3.5. Tortum Şelalesi	20
Fotoğraf 3.6. Su Dökülen Şelalesi	21
Fotoğraf 3.7. Yıkıklar (Yedi Göller).....	22
Fotoğraf 3.8. Yıkıklar (Yedi Göller).....	22
Fotoğraf 3.9. Peri Bacaları	23
Fotoğraf 3.10. Peri Bacaları	24
Fotoğraf 3.11. Zuğar Boğazı Piknik Alanı.....	25
Fotoğraf 3.12. Çan Çiçeği	26
Fotoğraf 3.13. Peygamber Çiçeği	26
Fotoğraf 3.14. Çöven Otu	26
Fotoğraf 3.15. Gündüzsefası	26
Fotoğraf 3.16. Havzadan meyve örnekleri.....	28
Fotoğraf 3.17. Ürkeklik.....	29
Fotoğraf 3.18. Küçük Kartal	29
Fotoğraf 3.19. Bölgeden Kelebek Örnekleri.....	30
Fotoğraf 3.20. Dağ Keçisi.....	31
Fotoğraf 3.21. Tortum Çayı Havzası’nda Manzara Seyri.....	32
Fotoğraf 3.22. Tortum Çayı Vadisi’nde Manzara Seyri	32
Fotoğraf 3.23. Tortum Çayı’nda Rafting	33
Fotoğraf 3.24. Engüzek Kalesi’nde Dağcılık.....	34
Fotoğraf 3.25. Tortum Çayı Havzası’nda Bisikletçiler.....	35
Fotoğraf 3.26. Kaledibi Kalesi Kuzey Sur Duvarı.....	36
Fotoğraf 3.27. Kaledibi Kalesi Giriş Kapısı	36
Fotoğraf 3.28. Kaledibi Kalesi Batı Cephesi	37
Fotoğraf 3.29. Kaledibi Kalesi Sur Duvar Örgüsü.....	38
Fotoğraf 3.30. Tortum Kalesi Genel Görünüm.....	38

Fotoğraf 3.31. Tortum Kalesi Güney Cephesi	39
Fotoğraf 3.32. Tortum Kalesi Güneydoğu Cephesi	39
Fotoğraf 3.33. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Genel Görünüş	40
Fotoğraf 3.34. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Batı Cephesi	41
Fotoğraf 3.35. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Doğu Cephesi	41
Fotoğraf 3.36. Sapaca Kalesi Genel Görünüm	42
Fotoğraf 3.37. Uzundere Evlerinden Bir Örnek.....	43
Fotoğraf 3.38. Öşkvank Manastırı Batı Cephe	44
Fotoğraf 3.39. Öşkvank Manastırı Giriş Batı Cephe	44
Fotoğraf 3.40. Öşkvank Manastırı Giriş Alınlığı.....	44
Fotoğraf 3.41. Öşkvank Manastırı Pencere Alınlığı Süsleme Detayı	45
Fotoğraf 3.42. Öşkvank Manastırı Fresk Süslemeleri.....	45
Fotoğraf 3.43. Öşkvank Manastırı Fresk Süslemeleri.....	46
Fotoğraf 3.44. Öşkvank Manastırı Kubbe.....	46
Fotoğraf 3.45. Öşkvank Manastırı figürlü süsleme.....	48
Fotoğraf 3.46. Öşkvank Manastırı sütun süsleme detayı	48
Fotoğraf 3.47. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Kitabesi.....	49
Fotoğraf 3.48. Haho Kilisesi Doğu Cephe	49
Fotoğraf 3.49. Haho Kilisesi Vaftis Binası Girişi	49
Fotoğraf 3.50. Haho Kilisesi Doğu Cephe	50
Fotoğraf 3.51. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Güney Cephe	51
Fotoğraf 3.52. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Güney Haç Kolu	52
Fotoğraf 3.53. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı	52
Fotoğraf 3.54. Tortum / Aburnas (Selli – Su Yatağı) Köyü Kilisesi	53
Fotoğraf 3.55. Erikli Şapeli (http://www.uzundere.bel.tr)	55
Fotoğraf 3.56. Uzundere Mağarası (Köptek Mağarası)	56
Fotoğraf 3.57. Tortum Kireçli Köprüsü	57
Fotoğraf 3.58. Tortum Merkez Camii Kuzey Cephe	58
Fotoğraf 3.59. Tortum Merkez Camii Güney Batı Görünümü	58
Fotoğraf 3.60. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii Güney Cephe	59
Fotoğraf 3.61. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii Harim.....	60
Fotoğraf 3.62. Pehlivanlı Merkez Camii Harim	61

Fotoğraf 3.63. Şenyurt Merkez Camii Tavan Süslemeleri.....	62
Fotoğraf 3.64. Şenyurt Merkez Camii Harim ve Minber.....	62
Fotoğraf 3.65. Tortumkale Köyü Aşağı Mahalle Camii Harim.....	63
Fotoğraf 3.66. Tortumkale Köyü Hamamı Kuzey Cephe.....	64
Fotoğraf 3.67. Tortumkale Köyü Hamamı Güney Cephe.....	65
Fotoğraf 3.68. Uzundere İnçer Camii Genel Görünüm	66
Fotoğraf 3.69. Uzundere İnçer Camii Minber ve Mihrap	67

ÖNSÖZ

Tortum Çayı Havzası ile ilgili çalışmama başladıktan sonra, bölgenin coğrafi, kültürel ve tarihi değerleriyle turizm bakımından zengin bir potansiyele sahip olduğunu fark ettim. Yüzyıllar boyu taşıdığı kültür mirasını doğal güzellikleriyle bütünleştiren yapısıyla insanların ilgi odağı olmayı fazlasıyla hak ettiğini düşünerek çalışmama başladım.

Sanat Tarihi mezunu olup Coğrafya Bölümü'nde yüksek lisans yapan birisi olarak, her iki bilim dalından öğrendiklerimi tez çalışmama aktarmaya çalıştım. Coğrafi koşulların sanat faaliyetleriyle etkileşimini gözlemledim. Farklı bir alandan gelip coğrafya biliminin perdesini araladığım süreç içinde bana coğrafyayı tanıtan, sevdiren, bütün bölüm hocalarıma teşekkür ve saygılarımı sunuyorum. Tez yazma aşamasında yardım ve desteğini esirgemeyen, başta coğrafya bölüm başkanı Prof. Dr. Saliha KODAY ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Zeki KODAY hocalarıma, sahadaki sanat eserlerinin tanıtımı hususunda yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Haldun ÖZKAN Hocama, harita konusunda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Cemal SEVİNDİ hocama ve destekleriyle hep yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2015

Nesrin ŞEN

GİRİŞ

Bir yüksek lisans tezi olan çalışmada, Erzurum ili, Tortum Çayı Havzası'ndaki doğal ve beşeri turizm değerlerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

Doğu Anadolu'nun Karadeniz'e bakan yüzü olan Tortum Çayı Havzası, gölü, şelaleleri, derin vadi görünüşleri ve eşsiz doğası ile olağanüstü güzelliklere sahiptir. Bu nedenle yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Farklı kültürel değerler ise bölgedeki tarihi eserlerde yaşam bulmuştur.

Tortum Çayı Havzası, Tortum Şelalesi, Tortum Gölü, Yedigöller, peribacaları gibi doğal güzelliklerin yanında jeolojik açıdan sınırsız coğrafi zenginlik sunan vadi görünümü ve çeşitli kültürlerle ait tarihi eserleriyle bir turizm cenneti potansiyeline sahiptir. Bölge adeta farklı milletlerin kültürlerini yansıtan eserlerin sergilendiği bir açık hava müzesi niteliğindedir. Ancak yerli ve yabancı turistler tarafından çok fazla tanınmamakta, turizmden yeteri kadar pay elde edememektedir.

Yapılan tez çalışmasının amacı ise havzadaki doğal ve beşeri turizm kaynaklarını tanıtarak doğal ve kültürel çevreye zarar vermeyecek biçimde turizm sektörüne daha etkin biçimde kazandırılmasına katkıda bulunmaktır. Yörede uygulanacak turizm çalışmalarında mevcut turizm faaliyetlerinin yanında, farklı turizm çeşitleri ve kaynaklarının varlığının ortaya çıkarılması, ekonomik ve kültürel açıdan bölgeye büyük fayda sağlayacaktır.

Tez çalışmasının materyali Tortum Çayı Havzası'ndaki doğal ve beşeri turizm kaynakları olup, kullanılan yöntemler ise gözlem, analiz ve değerlendirmedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Tortum Çayı Havzası'nın doğal coğrafi ve tarihi özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde turizm kavramının tanımıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde bölgedeki doğal ve beşeri turistik kaynaklar sıralanmış, dördüncü bölümde Tortum Çayı Havzası'ndaki turizm faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde ise araştırma sahasının turizm açısından Swot analizleri verilerek sonuç ve önerilere geçilmiştir.

Tez çalışmamızda öncelikle: Doç. Dr. Osman Yılmaz'ın "Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı Doktora Tezinden, bölgenin genel coğrafi özellikleri hususunda faydalanılmıştır. Prof. Dr. Hayati Doğanay'ın Türkiye

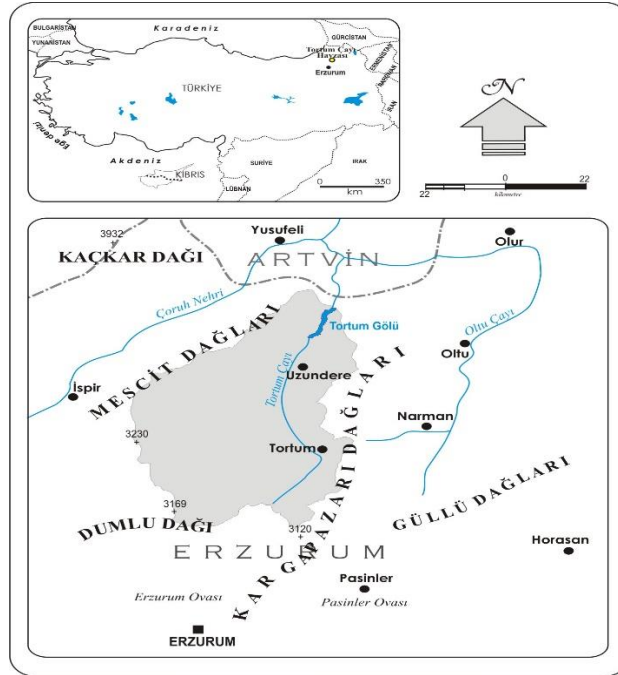
Turizm Coğrafyası; M. Halis Özsoy'un Uzundere İlçesi kitabı; Prof. Dr. Hamza Gündoğdu, Prof. Dr. Ahmet Ali Bayhan, Muhammet Arslan'ın hazırladığı Sanat Tarihi Açısından Erzurum kitaplarından, turizm ve bölgedeki eserler hakkında genel bilgi alınmıştır. Prof. Dr. Haldun Özkan'ın yazdığı Öşkvank Manastırı, Haho Manastırı kitaplarından ve Haho Manastırı makalesinden ise bölgedeki kiliseler hakkında detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Uzundere Belediyesi'nin hazırladığı, Faris Karahan, Egemen Çakır'ın editörlüğünde yazılan Uzundere Turizm Master Planı ve Prof. Dr. Erol Çakmak'ın yazdığı Uzundere Stratejik Gelişme Planı (Vizyon 2023) yayınları, bölgedeki turizm çalışmalarını yansıtırken faydalandığımız başlıca kaynaklarımız olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

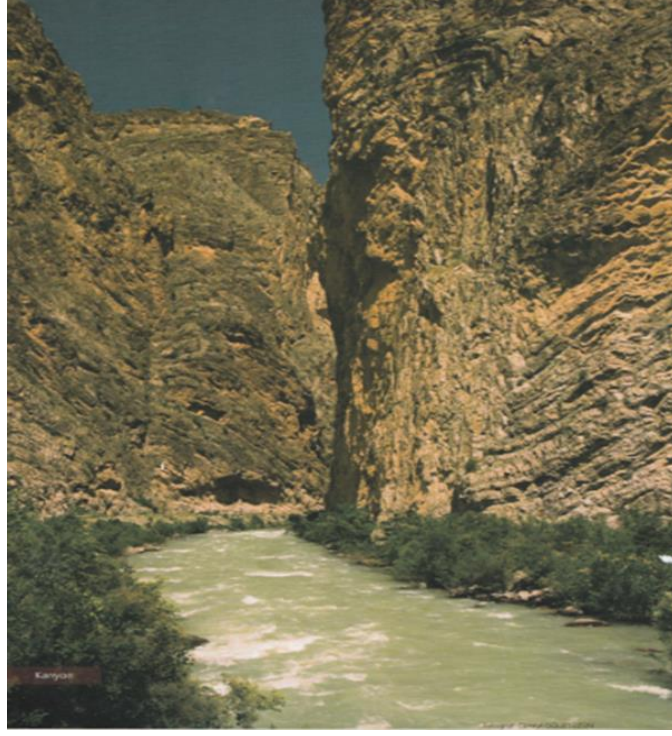
Tortum Çayı Havzası, Erzurum ili, Tortum ve Uzundere ilçe sınırları içinde yer alır. Doğusunda Akdağlar (3047 m), batısında Mescit Dağları (3239 m), güneybatısında Dumlu Dağları (3200 m) ve güneydoğusunda Kargapazarı Dağları (3228 m) yer almaktadır. Havzayı oluşturan Tortum Çayı, kaynağını Kargapazarı Dağları'ndan alıp kuzeye ilerleyerek Çoruh Nehri ile buluştuktan sonra Karadeniz'e ulaşır. Araştırma sahasının yüzölçümü yaklaşık 1897 km² olmakla birlikte, vadiyi çevreleyen dağlar ve zaman zaman tepeler ile platoların yer aldığı engebeli bir topoğrafyaya sahiptir¹ (Harita 1.1).

Harita 1.1. Tortum Çayı Havzası'nın Konum Haritası

¹ Osman Yılmaz, *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991, 158.

Araştırma sahası olan Tortum Çayı Havzası, doğuda Narman ve Oltu, batıda İspir, kuzeyde Yusufeli, güneydoğuda Pasinler ve güneyde Erzurum'un Yakutiye ilçesine komşudur. Önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Anadolu'nun Kafkaslara açılan kapısı olması hasebiyle tarih öncesi devirlerden bu yana çok çeşitli devletlerin ve milletlerin mücadelelerine, savaşlarına ve mimarilerine tanıklık etmiştir ² (Fotoğraf 1.1).

Fotoğraf 1.1. Tortum Çayı

(http://www.uzundere.bel.tr/dosyalar/Uzundere_Turizm_Master_Plani.pdf)

Tortum ilçe merkezi, Erzurum il merkezine 53 km uzaklığındadır. Tortum'a 19 km uzaklıkta olan Uzundere ilçesi ise 1987 yılında ilçe olarak Tortum'dan ayrılmıştır. Tortum İlçesi'ne bağlı olan Bağbaşı, Serdarlı, Şenyurt ve Pehlivanlı belediye örgütlü köy yerleşmelerinin ³ yanı sıra ilçeye bağlı olan toplam 46 köy yerleşmesi, artık 6360 sayılı kanunla birlikte mahalleye dönüştürülmüştür. Ancak idari düzenlemedeki bu değişiklik yerleşmelerin fonksiyonlarında bir değişiklik meydana getirmemiş kırsal yerleşme özelliğini devam ettirmektedirler. Bunlar: Akbaba, Aksu, Aktaş, Alapınar, Arılı, Aşağıkatıklı, Ballı, Cihanlı, Çakıllı, Çardaklı, Çataldere, Çaylıca, Çiftlikköy,

² Yılmaz, *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, 159.

³ Saliha Koday, Kübra Erhan, "Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, Erzurum 2009, 47.

Çivilikaya, Demirciler, Derekapı, Derinpınar, Dikmen, Doruklu, Esendurak, Gökdere, Hamidiye, İncedere, Kaleboynu, Kapıkaya, Karlı, Kazandere, Kemer kaya, Kırmalı, Kireçli, Meydanlar, Peynirli, Suyatağı, Taşbaşı, Taşoluk, Tatlısu, Tipili, Tortumkale, Uzunkavak, Vişneli, Yağcılar, Yamankaya, Yazyurdu, Yellitepe, Yukarısivri, Yumaklı, Ziyaret mahalleleridir.⁴

Uzundere ilçe nüfusu, 2007 yılında yapılan adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 9.338 olarak; 2014 yılında ise 8.465 olarak kaydedilmiştir. Tortum ilçe nüfusu, 2007 yılında yapılan adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 22.372 olarak; 2014 yılında ise 17.394 olarak kaydedilmiştir.⁵

Tortum Çayı Havzası'nda yerleşim yerleri çoğunlukla vadi içlerinde olmakla birlikte Kargapazarı ve Mescid dağlarındaki platolarda da mahalleler kurulmuştur. Araştırma sahasında derin vadi tabanı ile dik yamaçların oluşturduğu yükselti farkı, Tortum Çayı ve kollarının aşındırıcı etkisinin sonucu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla sahaya hâkim olan sarp ve engebeli topoğrafya, eğimle orantılı olarak toprak kaybı ve bitki örtüsünün büyük oranda kaybına ve bazen de sellere yol açmaktadır.⁶

Tortum ve Uzundere ilçesi, iklim bakımından Erzurum il merkezi ile farklılıklar gösterir. Tortum Gölü ve çevresi, mikroklimatik iklim şartları ve yükselti azlığının etkisi ile daha ılıman bir iklime sahiptir. Karadeniz'in nemli iklimi ile Doğu Anadolu karasal ikliminin geçiş sahasında yer almaktadır. Karasal iklim ise bölgenin güneyinde ve yüksek dağlık sahalarda görülür. Tortum ilçesinin yıllık ortalama sıcaklık değeri 8,19 °C iken, Uzundere'nin ise 9,29 °C'dir. Orman, çalı ve ot vejetasyonuna ait bitki çeşitliliğinden bahsedebileceğimiz araştırma sahasında, ormanlar yüksek kesimlerde yer bulur. Kuzey yamaçlarda sarı-çamlar, güney yamaçlarda ise meşeler ve ardıçlar birlik ve dağınık topluluklar halinde görülmektedir. Tortum vadisi boyunca ve Tortum Gölü civarında karaçalı gibi Akdeniz kökenli bitkilerle karşılaşılırken, sahanın geriye kalan bölümleri ise antropojen steplerden oluşmaktadır.⁷

⁴ Yıl, org, 2013

⁵ http://www.nufusu.com/ilce/uzundere_erzurum-nufusu, Erişim Tarihi: 10.09.2015.

⁶ Koday ve Kübra, 49.

⁷ İbrahim Kopar, Cemal Sevindi, "Tortum Gölü'nün (Uzundere-Erzurum) Güneybatısında Aktüel Sedimentasyon ve Siltasyona Bağlı Alan-Kıyı Çizgisi Değişimleri ", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 60: 49-66, İstanbul 2013, 54.

Tortum Çayı Vadisi'nde yeşil doku, yatak boyunca koridorlar biçiminde devam etmektedir. Yeşil koridorlar sadece ekolojik yol olarak ekosistemin korunmasına fayda sağlamakla kalmayıp, barındırdığı flora, fauna ve yaşam ortamları ile biyolojik çeşitliliği artırmakta, yörenin turizm çekiciliğine katkı sağlamakta, barınma ve beslenmeye kaynak oluşturmakta, akarsuları yönlendirmekte, akarsulara yol gösterip taşkınları ve erozyonu önlemektedir.⁸

Sahada halkın geçimini sağlayan en önemli ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Arazinin engebeli ve kırık olmasından dolayı tarım sahası yetersizliği, yıllık sıcaklık farklarının fazla olması ve erozyon gibi faktörler tarımsal faaliyetlerini büyük oranda etkilemiş ve meyve üretimine ağırlık verilmesine sebep olmuştur. Yüksek bölgelerdeki mezra ve yaylalarda ise daha çok hayvancılık yapılmaktadır. Yazın göçülen bazı mezra ve yaylalarda sulamalı buğday, patates, soğan, mısır, yonca, fiğ yetiştirilip sonraki yıl dinlendirilerek hayvanlar otlatılmaktadır.⁹

1.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN TARİHÇESİ

Tortum Çayı Havzası'na ilk olarak ne zaman ve kimlerin yerleştiği bilinmemektedir. Burası Doğu Anadolu Bölgesi'nin Kafkasya ve Karadeniz'e bağlantısını sağlayan önemli stratejik bir geçiş konumundadır. Bu nedenle farklı devirlerde farklı kültürlerin konumlandığı ve mücadeleler verdiği tarihi önemini binlerce yıl korumuştur.¹⁰

Bölgeye en eski yerleşim tarihi M.Ö. 4 bin yıllarına kadar indirilmektedir. Hitit kaynaklarına göre bu tarihin sonlarında Huri kültürünün etkisindeki bölgede Hayaşa ve Azzi Krallığı, bölgedeki en eski tarihin temelini oluşturmaktadır¹¹.

M.Ö. 5. yüzyıla kadar Perslerin, sonra Medlerin¹² ve M.Ö. 4 – 1. yüzyılda, Partların (Arsaklı) egemenliğindeki bölge, ilerleyen zamanlarda Gürcülerin, önemli bir

⁸ Esra Özhanç, M. Akif Irmak, Hasan Yılmaz, "Ekolojik Koridorlar Kapsamında Erzurum - Uzundere Güzergâhı Vadi Peyzajı Tiplerinin Ortaya Konması", 2013, *I. Ulusal Akdeniz Çevre ve Orman Sempozyumu*, 26-28 Ekim 2011, *KSÜ Doğa Bil. Der.*, Özel Sayı, Kahramanmaraş 2012, 45.

⁹ Yılmaz, *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, 74-75.

¹⁰ Yılmaz, *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, 74.

¹¹ Haldun Özkan, *Öşkvank Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010, 4.

¹² Mehmet Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", *Tortum Hakkında İktisadi ve İçtimai Araştırmalar*, İstanbul 1963, 7.

eyaleti konumuna gelecektir ki Borçka, Artvin, Şavşat, Acara, Azort (Tortum) gibi bölgeleri kapsayacaktır¹³.

M.Ö. 200 tarihlerinde İskender İmparatorluğu parçalanınca kurulan Selefkoslar Devleti'nin ele geçirdiği Tortum, sırasıyla Çoruh Bulgarları, Pontuslar ve daha sonra da yöre halkının “Cıııvız” dedikleri Romalıların hâkimiyetine girmiştir. Romalılar, Doğu Anadolu'yu idaresine almışlardır¹⁴. Bizanslılar, burayı egemenlikleri altına aldıktan sonra, Sâsâni akınlarını önlemek için bölgede güçlü kaleler inşa etmişlerdir.¹⁵

Suvarlar bu bölgeye 6. yüzyılın başlarında gelip hâkim olmuşlardır. Uzundere'de Zuvarın Boğazı adındaki yer, aslında Suvar Türklerinin anısını yaşatır. Bizanslıların eline geçen bölgenin Arapların egemenliğine girmesi ise 756 yılında ve Abbasi Halifesi Mansur zamanında olacaktır.¹⁶

Ortodoks Bagratlı Krallığı, 9. yüzyılda Tortum'u almış, Adarnese'nin oğlu I. Aşot (Büyük Aşot) önce kral unvanını, sonra da “Kuropalat” unvanını almıştır. Öldükten sonra topraklar üç oğlu arasında bölünmüştür. II. Adarnese (891-923) döneminde İberya Krallığı güçlenmiş ve topraklarını genişletmiştir. II. Adarnese, Kars- Bagratlıları ile de iyi ilişkiler kurmuş, savaşlarda karşılıklı yardımlaşmalar olmuş, kendisine “Kral” sanı verilmiştir.¹⁷ Büyük David Kuropalat (990-1000), Bizans İmparatoru I. Basileos'a (976-1025) asker ve malzeme yardımında bulunduğu için bazı doğu vilayetleri kendisine verilmiştir. Bagratlı Sülalesi, zamanla güç kazanarak Bizans İmparatorluğu'na Büyük David'e hediye edilen toprakları tekrar elde etmek gerekçesiyle Gürcü Kralı I. Grigor'a (1014-1027) ve ölüp yerine geçen oğlu, IV. Bagrat'la (1027-1072) savaşmıştır. Barıştan sonra da IV. Bagrat, İmparator III. Romanos'un kızı ile evlenmiştir.¹⁸

Grigor Bakuryan, 1064'te Bizans'ın Ani vilâyetinde vali yardımcısıydı. “Doğu hududu kumandanı” unvanını alarak Erzurum, Oltu ve çevresinde bir düklük kurmak amacıyla Erzurum ve dolaylarında birçok kaleyi ele geçirmişti.¹⁹

¹³ Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, 90.

¹⁴ Kardeş, “Kentimizin Tarihi Tortum”, 7.

¹⁵ Haldun Özkan, *Haho Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013, 13.

¹⁶ Kardeş, “Kentimizin Tarihi Tortum”, 7.

¹⁷ Kırzioğlu, 263.

¹⁸ Özkan, *Haho Manastırı*, 14-15.

¹⁹ Kırzioğlu, 356.

Çağrı Bey zamanında Selçuklulardan bölgeye ilk önemli akınlar yapılmıştır²⁰. Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan, Malazgirt Zaferi sırasında Rum Kayseri esir almış, vergiye bağlayıp bazı şartlarla serbest bırakmıştır. Şartlara uyulmadığı için yapılan savaşlarda (Erzurum), Kars, Pasinler, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt ve Tercan ele geçirilmiş, Çoruh boyunca Karadeniz'e kadar olan bölüm himaye altına alınmıştır. Türkistan'dan gelen ve yurt arayan Ebu Yakup ve İsa Böri adlı boy ve oymak beyleri buralara yerleştirilerek bölgeye sahip çıkmalarını söylemiştir²¹.

(1102-1124) tarihlerinde Çoruh Vadisi ve Tortum Kalesi'ne Kıpçak ve Kuman Türkleri aileleriyle birlikte yerleşmişlerdi. 1118'de Çoruh - Kür boylarına yerleşen Kıpçaklardan 40 bin kişilik mükemmel bir süvari ordusu oluşturuldu ve Selçukluların akınlarına karşı koyabilmek için Gürcülerle birlikte işbirliği yaptılar. Kıpçak başbuğu Atrak, 1125'te Gürcistan'dan ayrılmasına rağmen kendisi ile gelen Kıpçakların büyük bir kısmı, geri dönmeyip bölgede kalmışlar, Kuzey ve Doğu Anadolu bölgesine yerleştirilmişlerdi²².

Anadolu Beylikleri Dönemi'nde beyliklerin saltanat mücadeleleri sırasında, Bagrat sülalesi, Gürcistan'da yönetimi eline geçirmişti. Bunun yanında bölgeye gelip yerleşen Türk unsurları ile karışan Gürcüler, zamanla Acara, Şavşat, Ardanuç, Oltu, Tortum ve Kars taraflarını ele geçirerek buralara yerleşmişlerdi. Bölgedeki Saltuklu hâkimiyeti devam ettiği sıralarda Saltuklu komutanları, Gürcüler tarafından gelebilecek saldırılara karşı, Tortum kalesini güçlendirdiler.²³ Anadolu Selçukluları Dönemi'nde 1282 Gürcistan ele geçirilmiş, Hah Kalesi, Nihah alınmış ve Tortum kalesi de Türklerin hâkimiyetine girmiştir.²⁴ 13. yüzyıl sonlarında "Atabaglar" sahip olmuştur. O zamanlar Tortum ve civarına (Atabek Yurdu) denilmiştir²⁵. 14. yüzyıl ortalarında ise Tortum bölgesine Eretna Devleti hâkim olmuştur. 1378'den itibaren Karakoyunluların, sonraları Moğolların eline geçmiştir. Moğol İmparatoru Timurlenk'in Sivas seferi için²⁶ 1402 yılında Anadolu'ya yeniden geldiği ve Erzurum'a ulaştığı bir sırada, Tortum meselesi

²⁰ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1944, 36.

²¹ Kırzioğlu, 357.

²² Mehmet İnbaşı, *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı*, Sözcü Kitabevi, Erzurum 2008, 31.

²³ İnbaşı, 32-33.

²⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960, 513.

²⁵ Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", 8.

²⁶ Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", 9.

ele alınmış ve Hristiyanların halka baskı yapmaması için Tortum üzerine bir sefere karar verilmiştir. Tortum, bu sırada VI. Atabeg Akboğa'ya (1391-1451) tabi Gürcü Beyi'nin elindeymiş. Togay ailesinin tasarrufunda bulunan, ancak el değiştiren kale halkı, Timur'un Erzurum'a geldiğini haber alınca, bu baskıdan kurtarılması için Timur'a haber göndermişlerdir. Timur, bu davet üzerine, ordugâhtan bir kısım kuvvetlerini Tortum üzerine göndermiştir. Tortum Kalesi alınıp muhafızlar öldürülmüş ve kale de zarar görmüştür. Bir süre sonra Togay, Timur'un huzuruna gelerek af dilemiş, Müslüman halka hoşgörölü davranması ve vergi vermesi karşılığında yeniden Tortum kalesi muhafızlığına tayin edilmiştir ²⁷.1458 'de ordusunu toplayarak Atabeklerin Çoruh boyundaki başta Nihah kalesi olmak üzere altı kaleyi, Gürcülerin elinden almıştır ²⁸.

1466-1467 yıllarında Akkoyunlu Uzun Hasan'ın yönetiminde olan Tortum, Fatih Sultan Mehmet tarafından ele geçirilmiştir.²⁹. Sonradan Gürcülerin aldığı Tortum yöresi, 1536-1537 yıllarında iki yıl devam eden Gürcü savaşları sonunda Osmanlılar tarafından tekrar alınmıştır.³⁰. Daha sonra yeniden Gürcülerin kontrolü altına girdiği anlaşılmaktadır ³¹. Kanuni ikinci veziri Ahmet Paşa tarafından Tortum Kalesi 1549'daele geçirilmiş, buraya sancak beyi, dizdar ve muhafız koyarak Nihah ve civardaki yerler alınmıştır.³².

Bu sırada Çoruh boyunda başta Nihah ve Akçakale (Dikyar) Kalesi, Tortumkale, olmak üzere birçok kale ve kilise kontrol altına alınmıştır.³³ Tortum Sancağı, 1555 tarihli Amasya Antlaşması'nın yapıldığı sıralarda Erzurum Beylerbeyliğinin 26 sancağından birisi idi. Bu tarihte Tortum Sancağının Tortum, Haho, Liskav, Ahcirik ve İşhan olmak üzere 5 nahiyeyle sahipti. Tortum Sancağı bu statüsünü Erzurum Beylerbeyliği 'ne bağlı olarak uzun süre sürdürmüştür.³⁴. Uzun bir zaman Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Tortum; 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde, 1877-1878 Doksanüç Harbi'nde, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nda bölge Ermeni ve Rusların

²⁷ İnbaşı, 34.

²⁸ İnbaşı, 37; Kırzioğlu, 36-37.

²⁹ Konyalı, 514.

³⁰ Yunus Özger, "XIX. Yüzyılda Tortum'un Nüfus Durumu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), Erzurum 2009, 114 ; Kırzioğlu, 36.

³¹ İnbaşı, 341.

³² İnbaşı, 347.

³³ Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", 9.

³⁴ İnbaşı, 347-349.

işgaline uğramış, Erzurum'un kurtuluşu ile birlikte Ruslardan geri alınmıştır ³⁵. İlçe belediyesi ise 1890 yılında kurulmuştur.

Tortum kelimesi aslında Türk kökenli bir isimdir. Kaynaklarda, Tortomi, Tortom, Tortoman, Tartum, gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin kökü tor 'dur. Gürcü kaynaklarında adı geçen Tor kabilesinden, onların yerleştikleri bölge, kasaba, kale adı olarak günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Türkçe 'de Tör, yüksek dağ örüntüsü, derenin yukarısındaki otlak yeri anlamına gelir. Kuzey Kafkasya 'dadağ, tepe anlamında kullanılmaktadır.³⁶ Sultan Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'ndan sonra bölgeyi Selçuklu beyleri arasında pay ettiğinde bu bölgeye yerleşen Tortum ve İlcan Beyler olduğu ve bağlık, bahçelik, meyveli yer anlamında Tortum adının kullanıldığı görülmektedir³⁷

Eskiden Tortum ilçesine bağlı bucak merkezi olan Uzundere (Azort) 1987 yılındaki idari taksimatla Tortum ilçesinden ayrılarak ilçe olmuştur. Her iki ilçeye bağlı olan köyler ise 6360 sayılı kanunla idari bakımdan mahalleye dönüştürülmüştür.

---

³⁵ Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", 9.

³⁶ İnbaşı, 21.

³⁷ Kardeş, "Kentimizin Tarihi Tortum", 10.

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMİN TANIMI VE TEMEL TURİZM İLKELERİ

2.1. TURİZMİN TANIMI VE TEMEL TURİZM İLKELERİ

Turizm kelimesinin kökeni aslında Fransızca ve İngilizce 'de kullanılan "tour" kelimesinden ve Latince tornus kelimesinden gelmektedir. "Tour, dairesel bir hareketi, bazı bölgelerin ziyaretini, eğlenip dinlenmek ya da iş amacı ile yapılan yer değiştirme hareketlerini ifade eder". Tur, "dönüp geri gelme ya da dolaşıp gezmek" manasına gelmektedir. Touring, deyimi, "zevk için yapılan, eğitsel ve kültürel özellik gösteren seyahatler" için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, " hareket edilen yere dönmek şartıyla yapılan kısa veya uzun süreli seyahatleri " ifade eder."³⁸

Prof. Dr. Hasan Olalı 'ya göre turizm, "sürekli kalış şekline dönüşmemek ve gelir sağlayıcı bir meslekle uğraşmamak kaydıyla yabancıların, geçici bir süre için herhangi bir ülkede kalışlarından doğan olay ve ilişkilerin bütünüdür. "³⁹

Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı kitabının yazarı Orhan Mesut Sezgin (1995), turizmi en genel tanımıyla şöyle ifade eder: "Devamlı olarak yaşanan yer dışında tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlence, kültür vb. ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketleridir. "⁴⁰

Prof. Dr. Erol Tümertekin'e göre turizm "eğlence (rekreasyon) ve tatil yapmak amacıyla seyahate çıkmaktır. "⁴¹ Köksal ise turizmi "zevk için seyahat olayı" diye tanımlamaktadır.⁴²

Nurlu ve Kesgin, turizm kavramını şöyle ifade etmiştir: "Doğal, kültürel ve sosyal değerleri ile özellik arz eden, temiz ve sağlıklı bir çevrede gelişebilen ve bulunduğu yöreye ve ülkeye ekonomik yararlar sağlayan ulusal ve uluslararası küresel bir etkinliktir. Son yıllarda değişen ve gelişen ekonomik, teknolojik ve siyasal gelişmelere

³⁸ Hasan Olalı, *Turizm*, M.E.B. Yay. No:615, Ders Kitapları Dizisi Yay. No:232, İstanbul 1986, 5.

³⁹ Olalı, 28.

⁴⁰ Orhan Mesut Sezgin, *Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı*, Tutubay Yayınları, Ankara 1995, 4.

⁴¹ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1994, 466.

⁴² Aydoğan Köksal, *Güney Anadolu Bölgesi ile Kıbrıs'ın Turizm Coğrafyası*, Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay. No:264, Ankara 1976, 8.-

*paralel olarak turizm aktivitelerinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüzde turistler, doğal çevrenin tahrip edilmediği ve sürekli korunduğu alanlara yönelmekte, tatillerini, hobilerini ve ilgi alanlarını geliştirerek, tatmin olabilecekleri yöreleri tercih etmeye çalışan, bulundukları ortama yabancı kalmayıp çevre ile bütünleşen, insanları ve kültürleri tanımaya gayret eden, çevreye duyarlı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Son yıllarda turizmin geliştiği ülkelerde yeni eğilimler incelendiğinde; tatilcilerin tercihlerinin, deniz-kum-güneş(3S/Sea-Sand-Sun) üçlüsünden, eğlence-eğitim-çevre (3E/Entertainment-Education-Environment) üçlüsüne kaydığı gözlenmektedir”.*⁴³

Monte Carlo Uluslararası Turizm Akademisinin düzenlediği “turizm tanımı” mükâfatını kazanan Meyer, turizm olayını, “*insan psikolojisinin bir göstergesi olarak ortaya çıkan yer değiştirme, değişiklik, kaçma, uzaklaşma isteği*” olarak tanımlar.⁴⁴

Bu tanımlara ek olarak OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) turizm komitesince kabul edilen ve (1937 tarihli) Birleşmiş Milletlerce belirtilen turist tanımı şöyledir. :*”Zevki için, tatil gayesiyle, ailevi, sıhhi vb. sebeplerle seyahat edenler, bilimsel, idari, diplomatik, dini, sportif vb. sebeplerle veya bu çeşit toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenler, iş seyahati yapanlar, deniz gezileri yapanlardır.”*⁴⁵

Prof. Dr. Hayati Doğanay’a göre “*Dinlenmek, eğlenmek, yeni yerler ve toplumlar görüp tanımak, bilgi ve görgüsünü geliştirmek gibi amaçlarla geziye çıkan bireylere, turist denir. Ama bu amaçlara yönelik seyahate çıkan her birey, turist sayılmaz. Çünkü gidilen yerde en az bir gün ve daha fazla kalmayan, yani en az bir geceleme yapmayan kişiler, turist değildir. Bunlara ziyaretçi denir. Gidilen yer veya yerlerde, altı aydan fazla kalanlar da turist sayılmazlar”.*⁴⁶

Günümüzde özellikle şehirlerdeki trafik gürültüsü ve hava kirliliği, yoğun iş temposuyla yorulan anne babalar, ders yüküyle bunalan çocuklar, hayatın monotonluğuyla birlikte stresli ve yorgun günler geçirmektedir. İzinli günlerinde yorgunluklarını atarak ruh ve beden sağlığına dönmek isteyen aileler, çareyi ortam değiştirmekte arar olmuştur.

⁴³ Engin Nurlu ve Birsan Kesgin, “Turizm Çevre İlişkisi: Dünyada Turizm Hareketleri”, *Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler Projesi Flora Turizmi Eğitim Programı Bildiriler Kitabı*, Erzurum 2007, 15.

⁴⁴ M. Z. Bayer, *Turizme Giriş*, İstanbul İşletme Fakültesi Yayını No:253, İstanbul 1992, 4.

⁴⁵ Bayer, 4.

⁴⁶ Hayati Doğanay, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Erzurum 2001, 10.

Rekreasyon faaliyetleri ise tam da burada önem kazanmaktadır. Çünkü rekreasyon, *“katılanların gönüllü olarak seçtiği ve boş zamanını değerlendirdiği aktiviteleri kapsar. Bu etkinlikler müzikal uğraşlar, sportif etkinlikler, doğa etkinlikleri, sosyal ve kültürel etkinlikler olarak genel başlıklar altında toplanabilir. Öte yandan rekreasyon kapsamındaki bu etkinliklerin, ortam değişikliği gerçekleştirilerek yapılması gereği ve zorunluluğu vardır. Ortam değiştirme, psikolojik açıdan bir gereklilik, rekreasyonel etkinliklerin amaca uygun olarak gerçekleştirilebilmesi açısından da zorunluluktur. Çünkü bu etkinlikler için geniş ve doğaya yakın alanlar ile özel alt yapı olanaklarına ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında rekreasyon kavramı, seyahat ve konaklamayı içeren turizm kavramıyla yakın bir ilişki içerisinde girer”*.⁴⁷

İnsanlarda kültür seviyesi ve çevre bilincinin artmasıyla birlikte, son yıllarda özellikle doğal ve kültürel açıdan hassas alanlara yönelik seyahatler hızla gelişme göstermektedir. Uluslararası turizm talebinin yapısındaki bu değişiklikler ekoturizm seyahatlerine olan talebi de arttırmaktadır.⁴⁸ Bu gelişmeler sonucunda, doğal kaynakların daha uzun süreli kullanımına dayanan sürdürülebilir turizm, alternatif turizm, ekoturizm, doğa turizmi ve özel ilgi turizmi gibi turizm çeşitleri gündeme gelmiştir. Son yıllarda adını fazlaca duyduğumuz ekoturizm ise, *“doğal bölgelere yapılan, doğal çevreyi korumayı, doğal çevre ile etkileşim içerisinde yaşayarak kendine has bir kültür yaratmış olan yöre insanını ve kültürünü tanımayı amaçlayan sorumlu bir seyahat”* olarak tarif edilmektedir.⁴⁹

Özellikle son yıllarda doğal çevre ve dini, kültürel, değerlerin tanıtıldığı paket şeklinde hazırlanmış turistik turlar önem kazanmıştır. Doğu Karadeniz turları, içinde Erzurum ve Uzundere'nin de yer aldığı Doğu Anadolu turları örnek olarak verilebilir.

Ülkelerin tanıtımında önemli bir yeri olan turizm çeşitlerinden biri de inanç turizmidir. Çelik'e göre inanç turizminin tanımı şöyledir: *“İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışında inanç çekim merkezlerine dini inançlarını tatmin etmek maksadıyla yaptıkları ve bu*

⁴⁷ Fatma Örel ve Mehmet Cihan Yavuz, “Rekreasyonel Turizmde Müsteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), 2003, 62.

⁴⁸ Aydın Çevirgen, “Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık /2004, 7(12), 46.

⁴⁹ Erdal Özhan, “Türkiye Kıyıları “Kıyılarımızda Ekoturizmin Geliştirilmesinde Kentsel Tasarımın Rolü”; *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı*, ODTÜ, TÜBİTAK, Ankara 1997, 28.

seyahatleri sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.”⁵⁰

2.2. BAŞLICA TURİZM TÜRLERİ*

1. Dinlenme, eğlenme, tedavi turizmi	-Klimatizm -Yayla turizmi -Termalizm -Kıyı turizmi -Üvalizm
2. Kültürel Turizm	-Tarih öncesi, tarihi yerleşim yerleri ve tarihi eserleri ziyaret -Savaş alanlarını ziyaret -Müzeleri ziyaret
3. Sportif Turizm	-Su sporları turizmi -Dağ turizmi ve dağcılık -Kay kay ve buz pateni turizmi -Mağara turizmi
4. Dini Turizm	-Kutsal yerleri ve kentleri ziyaret -Dini toplantı ve törenlere katılmak -Dini anıları ziyaret
5. İktisadi Turizm	-Karma fuarlara ve sanayi fuarlarına katılmak -İş ve ticaret görüşmeleri yapmak
6. Politik Turizm	-Tarihi antlaşmaların yapıldığı kent ve yerleri görmek Politik amaçlı antlaşmalar yapmak Siyasi görüşmelerde bulunmak
7. Kongre Turizmi	-Kongre, konferans, seminer toplantıları
8. Aile Turizmi	-Eş dost ziyareti turizmi

**Tablodaki veriler Prof. Dr. Hayati Doğanay’dan alınmıştır.⁵¹

⁵⁰ Armağan Çelik, *Kültür Turizmi Çerçevesinde İnanç Turizmi Diyarbakır İli Örneği*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara 2008, 23.

⁵¹ Doğanay, 11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDAKİ TURİSTİK KAYNAKLAR

3.1. DOĞAL TURİSTİK KAYNAKLAR

3.1.1. Tortum Gölü

Erzurum'a bağlı Uzundere ilçesinin kuzeyinde yer alan Tortum Gölü, bölgenin önemli turistik kaynaklarından biridir. Göl, 6,6 km² yüz ölçümüne sahip olup, uzunluğu 11 km, genişliği ise 600-1000 metredir. Ortalama derinliği 40–50 metre olup, kuzeyindeki ağız bölümünde 150 metreyi bulmaktadır. Göl yüzeyinin rakımı 1000 metredir ⁵² (Fotoğraf 3.1).

Fotoğraf 3.1. Tortum Gölü (<http://www.uzunderesalortsenlikleri.tr.gg/>)

Tortum Gölü'nün oluşmasına heyelan sebep olduğu için bir heyelan-set gölüdür. Tortum çayının akımı sebebiyle kuzeybatıdaki Kemerli Dağı'nın (2770m) yamacını oluşturan sahanın temeli aşınmış ve netice olarak büyük bir dağ kalker kütlesi yerinden ayrılıp kayarak vadiyi doldurmuştur. Tortum Çayı vadisini tamamen kapatan bu doğal set, 2,5 kilometreden daha uzun, yaklaşık 1 kilometre genişliğinde ve 200 metreyi geçen yüksekliğe sahiptir. ⁵³

Gölde kırmızı benekli alabalık (mercan balığı) bulunmaktadır ki bu balık şifa bulmak maksadıyla da satılmaktadır. Ayrıca dağ alabalığı, sazan balığı, kaya balığı,

⁵² Halis Özsoy, *Uzundere İlçesi*, Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları, Erzurum 2005, 22.

⁵³ Yılmaz, *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, 8.

kadife balığı avlanmaktadır. Gölde ayrıca Yengeç, su köpeği büyük yılanlar, angut, yeşilbaş, karabatak kuşları yaşamaktadır. Ayvalı Ada ve Küçük Ada isimlerinde iki ada gölde bulunmaktadır. Bozburun Yarımadası, Balıklı Köy tarafında göle çıkıntı yapan görünümüyle turistlerin ilgisini çekmektedir. Genellikle durgun olan gölde sandalla gezinti yapılabilir. Bazen öğleden sonraları “Denizbaşı Rüzgârları” denilen esinti kıyılara vurarak küçük dalgalar meydana getirmektedir.⁵⁴

Gölün doğu kıyısında bulunan bir grup peribacaları yoldan geçip göl manzarasını izleyenlerin tam karşısında dikkat çekmektedir. Gölün batı yamaçları ise anayolun yanında yükselen çok dik ve sarp kayalardan oluşmaktadır. Gölü çevreleyen jeomorfolojik yapı üzerinde yatay ve dikey tabakalı dik yamaçlar ile Tortum Çayı’nın oluşturduğu delta, ilginç görüntüler sunmaktadır.⁵⁵ (Fotoğraf 3.2).

Fotoğraf 3.2. Tortum Gölü

Tortum Gölü ve civarı, doğa turizmi bakımından değerlendirilmesi gereken önemli bir bölgedir. Manzara seyri, bitki ve kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık, dağ yürüyüşü, piknik, dağ bisikleti, kamping, avlanma (balık tutma), yapılabilecek önemli faaliyetlerdendir. Yelken, kano, kürekçilik, kayıkla gezinti, sandallarla kürek çekme gibi su sporları ve suya dayalı eğlendirici faaliyetler açısından Tortum Gölü oldukça

⁵⁴ Özsoy, 23.

⁵⁵ Faris Karahan, Egemen Çakır, *Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023*, Uzundere Belediyesi, Erzurum 2011, 11.

müsait bir sahadır. (Fotoğraf 3.3). Konaklama ve dinlenip eğlenme olanaklarının yetersizliği ve yörenin çok fazla tanıtılamaması, Tortum Gölü'nde turizm faaliyetlerinin gelişmesini engellemektedir. Balıklı köyü tarafından gölün içine uzanan Uzun burun yarımadası, su sporları için uygun tesislerin kurulabileceği potansiyele sahiptir.

Fotoğraf 3.3. Tortum Gölü'nde Yelken Yarışları
(<http://emlakkulisi.com/uzundere-onemli-alternatif-turizm-merkezleri>)

Tortum Gölü, erozyon ve sedimantasyon tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için gölün hacmi azalmakta ve ekonomik ömrü tükenmektedir. Bu olay en çok Tortum Gölü'nün güneybatısındaki alüvyonlu geniş vadide göze çarpmaktadır. Dere yataklarına kurulan tersib bentleri, ağaçlandırma çalışmaları, özel koruma kapsamına alınması da tam bir çözüm sağlayamamıştır. Kanun ve yönetmeliklere göre yapılması gerekenlerin yapılması ve korumanın bilinçli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Bu durum, Tortum Gölü'nün turizm değerini kaybetmemesi için önem arz etmektedir.⁵⁶

Tortum Gölü ve civarı, litolojik ve hidrografik doğal unsurlarıyla alakalı, çok muhteşem doğa görünümüne sahiptir. Adeta ressamın tablosundan çıkmış hissini veren bu olağanüstü manzara, vadiyi çevreleyen dağ zirvelerinden daha net izlenebilmektedir. Göl manzarası ve jeolojik unsurların uyum içindeki birlikteliği,

⁵⁶ Kopar ve Sevindi, 64

yatay, dikey ve derinlik algılarıyla birlikte yarattığı görüntü, bölgeye gelen turistleri olduğu kadar yoldan geçenleri de her seferinde kendine hayran bırakacak etkileyiciliğe sahiptir. Bölge, adeta jeoloji, coğrafya bilimi ile ilgilenenlerin öğrendiklerini gözlemleyebilecekleri bilim dershanesi niteliğinde oluşturulmuş gibidir.

Özellikle hidroelektrik santralin yer aldığı Karadağ yarma vadisi, dar bir boğazın iki yakasında inşa edilmiş, karşılıklı iki dev hisarı andıracak biçimde istiflenmiş volkanik tuf ve tortul kayaç katmanlarından oluşmuş; ender rastlanan bir doğa harikası olarak göze çarpar. Dağcılık, yani alpinizm bakımından, yüksek bir potansiyel taşımaktadır.⁵⁷

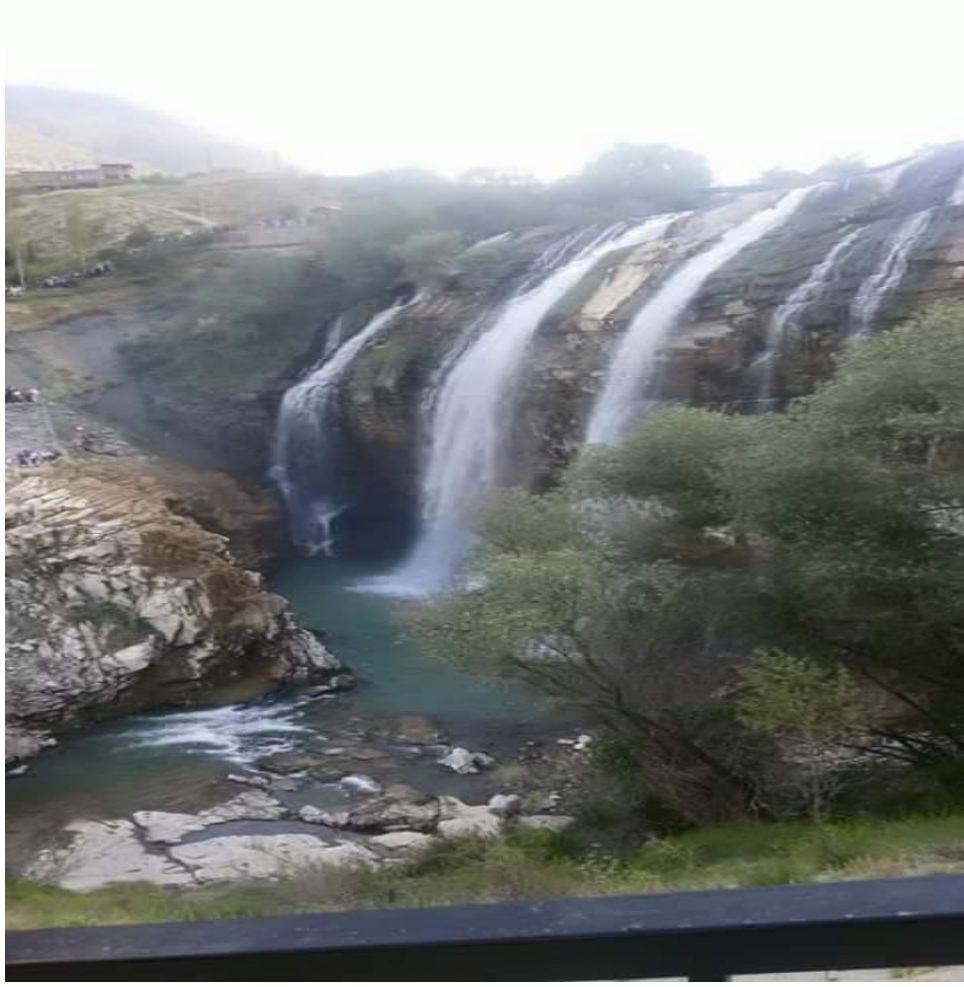
Erzurum il merkezine yaklaşık 100 km uzaklığındaki Tortum Gölü su sporlarına dayalı eğlence faaliyetleri için de oldukça elverişlidir. Yaklaşık 5 yıldan beri burada başlayıp devam eden farklı projeler, mevcut potansiyellerin belirlenip ona uygun çalışmaların geliştirilmesine ve bölgenin tanıtımına yönelik çalışmaların bütünüdür. Dik yamaçlarca çepeçevre sarılan Tortum Gölü, peribacaları ve Uzun burun Yarımadası ile yelkencilik sporu için elverişli olduğu kadar deniz bisikleti ve kano gibi eğlence fırsatlarını geliştirme potansiyeline sahiptir.

3.1.2. Tortum Şelalesi

Tortum Şelalesi, Erzurum'a 100 km uzaklıkta olup, Uzundere İlçesi'ne bağlı Çağlayanlı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şelalenin suları 48 metre yükseklikten düşmektedir (Fotoğraf 3.4).

---

⁵⁷ Karahan ve Çakır, 11.

Fotoğraf 3.4. Tortum Şelalesi

Tortum Şelalesi civarının deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 1000 metre kadardır. Şelale'nin oluşumuna, Kemerli Dağ'dan heyelan ile düşen dev bir kaya parçasının Tortum Çayı'nın bulunduğu Tev Vadisi'ni tıkaması neden olmuştur. Şelalenin yanındaki merdivenlerden indikten sonra ahşap köprüden ilerleyerek Tortum Hidroelektrik Santrali sahasına yine karşıdaki merdivenden çıkarak ulaşılabilir. Bu santral 1952–1960 yılları arasında yapılmış ve elektrik üretimiyle ülke ekonomisine katkı sağlamaya devam etmektedir. Şelaleden elektrik üretimi için santral türbinlerine alınan su, şelalenin su debisinin azalmasına neden olmakla birlikte yine de ilkbahar ayları başta olmak üzere etkileyici görünümüyle yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olma özelliğini sürdürmektedir.⁵⁸ (Fotoğraf 3.5)

---

⁵⁸ Karahan ve Çakır, 10.

Fotoğraf 3.5. Tortum Şelalesi (www.erkuruma_gidiyorum.com.tr)

Tortum Şelalesi ve çevresi, yüksek bir doğa turizmi potansiyeli taşımaktadır.⁵⁹ Şelale üzerinde sular akarken oluşan gökkuşağındaki ışık oyunları ile, insanı dinlendiren çağıltı sesi ile, yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olmaktadır.

3.1.3. Su Dökülen Şelalesi

Uzundere İlçe merkezi adını, Uzundere dere yatağından almaktadır. İşte bu vadinin güneyinde bulunan Yayla Mahallesi'nde, halkın "Sudökülen" dediği alanda ve 15 m yükseklikteki dik bir kayadan akan sular, Sudökülen şelalesini oluşturmaktadır. Şelalenin yanında insanı serinletip rahatlatan bir hava vardır. Güneşli ve berrak havalarda da gökkuşağı renklerini su üzerinde izlemek mümkündür. Kar sularının erimesiyle ilgili olarak ilkbahar mevsiminde artış göstermekle birlikte, yaz mevsiminde su miktarı çok azalmaktadır (Fotoğraf 3.6). Şelalenin suyu Uzundere Deresi'ne karışmakta ve ilçe merkezinde Tortum Çayı ile birleşmektedir.⁶⁰

⁵⁹ Doğanay, 349.

⁶⁰ TC Uzundere Kaymakamlığı, <http://www.uzundere.gov.tr/?m=Tarihi>, Erişim Tarihi: 10.01.2014,

Fotoğraf 3.6. Su Dökülen Şelalesi (www.uzundere.bel.tr)

3.1.4. Yıkıklar (Yedi Göller)

Yedi Göller ya da Yıkık Bağları diye isimlendirilen mesire alanı, Tortum Gölü'nün yakınlarındaki Ulubağ Mahallesi'nde bulunmaktadır. Tortum Gölü havzasından sızan suların oluşturduğu irili ufaklı, yeşillikler arasında bulunan küçük göller arasında piknik sahaları, dinlenme yerleri ve çocuk parkı vardır. Göl üzerinde sandalla ve su bisikletiyle gezilebilmektedir. Gölün içine doğru yapılmış küçük iskele ve üstü kapalı yapılmış küçük çardaklarda gelen ziyaretçiler yorgunluklarını atmaktadır. Arka fondaki dağların arasında ağaçların yeşili ve göllerin maviliğinin bir arada olduğu Yıkık Bağları, manzarasıyla çevre halkının ve turistlerin eğlence ve piknik mekânı haline gelmiştir. Gölde alabalık üretimi yapılmakta olup gelen ziyaretçilerin tadabilmesi için göl kenarında balık lokantası bulunmaktadır (Fotoğraf 3.7).

Fotoğraf 3.7. Yıkıklar (Yedi Göller)

Son yıllarda geliştirilen projelerle birlikte yerli turistler kadar, yabancı turistler de bölgeyi görmeye gelmektedir. İsimleri İncegöl, Karagöl, Efendigilin ve Nazlıgilin olan göllerde, sandalla ve su bisikleti ile gezinti yapılabilir (Fotoğraf 3.8).⁶¹

Fotoğraf 3.8. Yıkıklar (Yedi Göller)

---

⁶¹ Özsoy, 29.

3.1.5. Peri Bacaları

Erzurum-Artvin karayolunda ilerlerken Tortum Gölü'nün yanından geçilmektedir. Göl kıyısında ilerlerken gölün karşısında ve doğu yönünde, dağ eteğinde bir grup peribacası benzeri oluşumlar net bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu oluşumlar Nevşehir iline bağlı Ürgüp ve Göreme ilçelerindeki peribacalarını hatırlatmaktadır. Aynen onlar gibi volkanik kaya kütleleri üzerinde asırlarca süren rüzgâr ve yağmurun aşındırıcı etkisiyle oluşmuş olmalıdır. Yine bu peribacalarının çevresinde de benzer peribacası oluşumlarının devam ettiğine dair izlenim uyandıran görünümeler vardır (Fotoğraf 3.9 ve 3.10).“Yarı kurak iklim koşullarının etkili olduğu araştırma sahasında şiddetli sağanakların eseri olan sel suları, yamaçların işlenmesi ve şekillenmesinde en önemli etmenlerden biridir. Tortum gölüne paralel uzanan Çağdet ve Çağlayan dağlarının göle bakan yamaçları sellerle şiddetli erozyona maruz kalmakta ve sel yarıntısıyla belirginleşen badlands (kırğıbayırı) topoğrafyası ve peribacaları oluşmaktadır. Peri bacalarının bir kısmı şapkalı, konik ve sütun gövdeli iken bir kısmı çok başlı, şapkasız, sivri uçlu ve asimetric gövdelidir. Gövdeyi koruyan şapka ya tek parça iri bir blok, ya da çimentolu karmakarışik moloz materyalinden oluşmaktadır.”⁶²

Fotoğraf 3.9. Peri Bacaları

⁶² İbrahim Kopar, Çağlar Çakır, “Tortum Gölü (Uzundere- Erzurum) Kıyı Kuşağındaki Badlands Topografyası ve Peribacaları”, *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (28-30 Mayıs 2012), Atauni Ed. Fak. Coğ. Böl., Erzurum 2012, 1020.

Fotoğraf 3.10. Peri Bacaları (www.netfotograf.com)

3.1.6. Mesire ve Piknik Alanları

Televizyon, mobil internet, hızlı şehirleşme, binalar, trafik gürültüsü, iş yoğunluğunun getirdiği stres ve kaygı gibi durumlar insanları neredeyse robot haline getirmekte ve insan özünden uzaklaşmaktadır. Tüm bu problemlerden kaçmak, yorgunluğu atmak, dinlenerek, sessizlikle birlikte kaygı, sıkıntı ve gerginliği atarak, rahatlamak için doğayla buluşmak artık günümüz insanı için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Uzundere ilçesi ve yakın çevresi, vadileri, yaylaları, ormanları, manzarası, su kaynakları ve şelalesiyle, rahatlamak isteyen insanları kendine çekmektedir. Erzurum merkezine göre daha ılıman iklimi ve meyve çeşitliliği de bölgeye gelen turist sayısını artırmaktadır.

Sağlıklı yaşam için bol oksijenli temiz havada doğa yürüyüşü yapmak, bisiklete binmek, köy halkı ile sohbet etmek, çadır kurmak, meyve bahçelerini dolaşmak, akraba ya da arkadaşlarla buluşup piknik yapmak gibi faaliyetler bakımından yöre ve çevresi giderek artan bir ilgi görmektedir.

Özellikle Zuğar Boğazı piknik alanı, (Fotoğraf 3.11), Yedi Göller, Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü civarı başta olmak üzere, yine çevredeki köyler, bahçeler de tercih edilen piknik alanları arasında yer almaktadır.

Fotoğraf 3.11. Zuğar Boğazı Piknik Alanı (www.uzundere.gov.tr)

3.1.7. Mevsimlik Şelaleler

Mevsimlik şelalelere, özellikle karların eridiği ve derelerin coştığı bahar aylarında rastlanmaktadır. Sapaca Mahallesi, Cevizli Yaylası gibi bazı köylerde görülmektedir. Bu şelaleler, çevresindeki sarp kayalardaki jeolojik yapılar ve bitki örtüsüyle birlikte renk gösterilerine sahne olur. Mevsimlik şelaleler özellikle yöreyi iyi tanıyan halk tarafından ziyaret edilmektedir.

3.1.8. Botanik Turizmi

Araştırma bölgemiz olan Tortum Çayı Havzası, zengin bitki varlığı ile eko turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Dünya'daki 220 önemli ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Vadinin en alçak ve en yüksek noktası arasında 1000-3000 metreleri bulan rakım değişimleri, vadi içlerindeki mikro klima özellik ve iklim farklılıklarının sonucu olarak, aralarında çok nadir türler de dâhil olmak üzere 100'den fazla endemik ya da diğer bölgelerde ender rastlanan türleri barındırdığı düşünülmektedir. Vadi içlerindeki mikro klima iklim özelliğiyle yörede yapılan botanik araştırmalar, eko turizm açısından bitki örtüsü çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Beş loplu Çoruh akçaağacı, Gündüzsefası, çöven,

peygamber çiçeği, çan çiçeği gibi endemik bitkiler bunlardan bazılarıdır.⁶³ (Fotoğraf 3.12, 3.13, 3.14, 3.15)

Fotoğraf 3.12. Çan Çiçeği
(www.dogalhayat.org)

Fotoğraf 3.13. Peygamber Çiçeği
(www.dogalhayat.org)

Fotoğraf 3.14. Çöven Otu
(www.dogalhayat.org)

Fotoğraf 3.15. Gündüzsefası
(www.dogalhayat.org)

3.1.9. Gastronomi Turizmi

Gastronomi turizmi de alternatif turizm çeşitlerinden biri olarak önemli bir yere sahiptir ve bir yere özgü yemeği tatmak amacıyla yapılan seyahatleri içermektedir. TÜRSAB Gastronomi Turizm Raporu'na göre, Türkiye'de turizm gelirleri içinde en büyük pay yeme ve içmeye aittir ve dünyadaki turistlerin % 88,2'si, gezecekleri yerin seçiminde yemeğin önemli olduğunu söylemektedir.⁶⁴ Durum böyle olunca, her şehrin kendine has yeme içme kültürü olduğu ülkemizde bu ürünleri tanıtip pazarlamak büyük

⁶³ Karahan ve Çakır, 11, 12.

⁶⁴ <http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu> (05.09.2015)

önem arz etmektedir. Yöresel mutfak kültürü yani yöresel tatlar, turistleri hareketlendiren, bölgeye çeken en önemli unsurlardan biridir.

Erzurum Şehri ve çevresinde fiziki coğrafya özelliklerinin de etkisi ile tahıl ve et ağırlıklı bir yemek kültürü ortaya çıkmıştır. Gelişen ulaşım ve iletişim imkânları ile birlikte, yörede yetişmeyen gıda maddelerinin kolaylıkla bölge dışından getirilmesi ve farklı yöntemlerin kullanılmaya başlanması, Erzurum geleneksel yemek kültürünü önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır.⁶⁵ Araştırma sahamız olan Tortum Çayı Vadisi, mikroklima iklim özelliklerinden dolayı sahip olduğu zengin meyve ve sebze çeşitliliği ile insanları kendine çekmektedir. Bölge, gerek yabani meyveleriyle, gerekse kiraz, dut, elma, armut, üzüm, çilek gibi meyveleriyle ve sebzeleriyle ünlüdür. Yöresel ürünlere, dalından koparılmış meyve ve sebzelere ulaşmak için anayoldan geçen insanlar mutlaka duraklamakta, alışveriş yaparak bu ürünlere ulaşmaktadır. (Fotoğraf 3.15, 3.16, 3.17, 3.18) Bal, dut pekmezi, pestil kömeci, üzüm yapraklarından yapılan saması ünlüdür. Yöresel yemeklerinden en önemlileri ise ayran aşısı çorbası, siron, kete, kuymak, kadayıf dolması, gıbdin ve guruttur. Gurut ise kurutulmuş malzemeden hazırlanmış bir çorba türü olup günümüzde kullanılan hazır çorbalara ilham kaynağı olmuştur. Erzurum denince akla gelen en önemli yemek olan çağ kebabının ilk çıkış noktası da aslında Tortum ve Uzundere olarak bilinmekteydi. Ulubağ Mahallesi, çağ kebabının dünyada ilk ortaya çıktığı yer olarak söylene de bu kebab yöredeki tüm köylerdeki düğünlerde, pikniklerde, şenliklerde ve bayramlarda yaygın biçimde yapılmaktadır.

Ancak Türk Patent Enstitüsü'ne Tortum ve Oltu ilçelerinin çağ kebabın patentini almak için yaptığı başvurular sonucunda, Türk Patent Enstitüsü tarafından, çağ kebabın patenti Oltu ilçesine verilmiştir.⁶⁶

⁶⁵ Alperen Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:130, 2014, 287.

⁶⁶ Kayserili, 287.

Fotoğraf 3.16. Havzadan meyve örnekleri (www.tortumlum.com.tr)

Tortum'da yemek yenebilecek lokantalardan bazıları şunlardır: Yalçınlar lokantası, Pehlivanlı alabalık tesisleri, Tortum sofrası, Avrupa Birliği Destekleme Fonu ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından finanse edilerek 1 yılda tamamlanan Barınak aile piknik parkıdır.

3.1.10. Kuş Gözlemciliği

Doğal zenginlikleri, farklı iklimlerin bir arada yaşanması, sarp ve derin çevresel konumuyla ziyaretçilere görsel bir ambiyans sunan Tortum Çayı Vadisi, bölgeye çeşitli kuş türlerinin gelmesine ve bu sebeple de kuş gözlemciliğine imkan sağlamıştır. Kızıl Akbaba, Kara Akbaba, Küçük Akbaba, Sakallı Akbaba gibi türler Dünya'da çok seyrek rastlanan kuş çeşitleri olmasına rağmen, bölgede sıkça rastlanmaktadır. Bozkır Delicesi, Bozkır Kartalı, Şah Kartal gibi kuşlar ise sonbahar göçü sırasında görülmektedir.

Bunların dışında Leylek, kırlangıç, ağaçkakan, kartal, baykuş, bülbül, keklik, doğan, sığırcık gibi türler bölgede üremekte ve sık rastlanılmaktadır (Fotoğraf 3.17, 3.18).

Fotoğraf 3.17. Ürkeklik (<http://www.uzundere.gov.tr>)

Fotoğraf 3.18. Küçük Kartal (<http://www.uzundere.gov.tr>)

Araştırma bölgemizde kuş göçünün izlenebilmesi de mümkündür. Çamlıyamaç, Kılıçkaya, Zuğar Boğazı, Engüzek Kalesi, Mescit Dağları ve Tortum gölünden bölgede yaşayan kuşlar ve kuşların göç esnasındaki görsel güzellikleri izlenebilmektedir.⁶⁷

⁶⁷ Erol Çakmak, *Uzundere Stratejik Gelişme Planı Vizyon 2023*, Uzundere Belediyesi, Erzurum 2011, 13.

3.1.11. Kelebek Gözlemciliği

Kelebek türleri bakımından Çoruh Vadisi ve çevresi son derece zengindir. Yaptıkları araştırmalarda Alman bilim adamları Çoruh Havzası'nda bulunan Kelebek türlerinin Türkiye'deki mevcut kelebek türlerinin yaklaşık üçte ikisini içerdiğini söylemektedirler. Hem sadece Çoruh Havzası'nda rastlanan kelebek çeşitleri varlığı açısından hem de kelebek çeşitliliği bakımından Uzundere İlçesi ve çevresinde kelebek gözlemciliği bölge için ayrı bir önem arz etmektedir.⁶⁸ (Fotoğraf 3.19)

Fotoğraf 3.19. Bölgeden Kelebek Örnekleri (www.gouzundere.com.tr)

3.1.12. Yaban Hayatı Gözlemciliği

Çoruh Vadisi Kafkasya Ekolojik Bölgesi içinde yer almaktadır. Uluslararası Koruma Örgütü (Conservation International (CI)) tarafından yeryüzünün en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip ve tehdit altındaki 34 sıcak bölgesi arasında bulunan bölgede kuş, memeli ve botanik gözlemleri yanında yaban hayatı gözlemciliğinede yer verilmektedir. Yapılan gözlemlerde vaşak, yaban domuzu, çengel boynuzlu dağ keçisi, tavşan, tilki, kurt, ayı, yaban kedisi, porsuk, sincap gibi hayvanlara rastlanılmaktadır. (Fotoğraf 3.20).⁶⁹

⁶⁸ Çakmak, 13.

⁶⁹ Karahan ve Çakır, 14.

Fotoğraf 3.20. Dağ Keçisi (<http://www.uzundere.gov.tr>)

3.1.13. Manzara Seyri

Ziyaretçisine tarifsiz bir manzara sunan Tortum Çayı Havzası, özellikle sarp kayalıklar, derin vadiler ve bu bölgeye has ekolojik farklılıklar ile görülmeye değerdir. Mevsimlik şelaleler, akarsular, irili ufaklı tepeler, düzlükler, yüksek dağ zirveleri, sadece bu bölgede görülen hayvan ve bitkiler ile çok çeşitli türlere ev sahipliği yapan bu coğrafyada manzara seyri keyif vericidir. Bölgede hayvan ve bitki çeşitliliğinin yanı sıra, yıllar öncesinin jeolojik zamanlarına ait okyanus tabanına ait deniz canlıları fosilleri, farklı jeolojik zaman formasyonları ve özellikle volkanik kaynaklı olan yeşil, sarı, kırmızı, kahverengi renklere sahip kaya ve de toprak parçaları son derece dikkat çekicidir.⁷⁰ (Fotoğraf 3.21, 3.22)

---

⁷⁰ Karahan ve Çakır, 14.

Fotoğraf 3.21. Tortum Çayı Havzası'nda Manzara Seyri

Fotoğraf 3.22. Tortum Çayı Vadisi'nde Manzara Seyri

3.1.14. Su Sporları

Tortum Gölü; oldukça dik yamaçları, Uzunburun Yarımadası, her mevsim farklılaşan su rengi ve çok çeşitli peribacaları ile yelken sporu yapmak isteyenlere güzel bir manzara sunmayı garanti eder. Bölgedeki Tortum gölüne su getiren Tortum çayı ve

yöre halkının “su dökülen” diye adlandırdığı Tortum Şelalesi su sporları açısından oldukça elverişlidir. Özellikle Rafting olmak üzere bölgede yelken, göl kanosu, yüzme gibi aktiviteler yapılmaktadır (Fotoğraf 3.23). Mayıs-Haziran aylarında Tortum çayında su seviyesinin yükselmesiyle rafting için en elverişli imkan sağlanmış olur.⁷¹ 1993 yılında Dünya Rafting Şampiyonasına ev sahipliği yapmıştır.⁷²

Fotoğraf 3.23. Tortum Çayı’nda Rafting (www.tortumlum.com.tr)

3.1.15. Dağcılık ve Doğa Sporları

Araştırma bölgesi, özellikle macera severler için ideal ekolojik çeşitlilikler sunmaktadır. Derin vadilerin yanı sıra, ilgi uyandıran farklı jeolojik oluşumları ve su peyzajları ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Doğal bitki örtüsü, vadi tabanlarından dağ sırtlarına gerçekleştirebilecekleri çeşitli zorluk derecelerine sahip doğa yürüyüşü rotaları ile doğaseverleri her mevsim karşılayacak zenginliktedir. Engüzek Kalesi ve çevresinde, dik kayalardaki doğanın sunduğu özel tırmanma parkurları ise dağcılık sporunun bölgede etkin yapılmasını mümkün kılmaktadır. Trekking için kolay, orta ve zor olmak üzere üç ayrı rota mevcuttur. Cevizli Yaylası, Yedigöller, Balıklı Mahallesi, Sapaca

⁷¹ TC Uzundere Kaymakamlığı, Erişim Tarihi: 10.04.2015, <http://www.uzundere.gov.tr/?m=Tarihi>.

⁷² www.goerzurum.net

Yaylası civarlarında rehberler eşliğinde ve ya rehberler olmaksızın doğada etkin ve güzel vakit geçirmek mümkündür (Fotoğraf 3.24).⁷³

Fotoğraf 3.24. Engüzek Kalesi'nde Dağcılık

3.1.16. Bisiklet Rotaları

Bölge dik olduğundan bisiklet sürmeye elverişli görünmeyebilir fakat Çoruh ve Tortum Vadilerinin uzantısı olan küçük vadilerde, dağ bisikleti sporu yapmaya imkân sağlayan önemli rotalar vardır. Dik sırtlara çıktıktan sonra başlayan sarsıcı ve güçlü inişlerde sporcular zevkle bisikletlerini sürebilmektedir. Asfalt ve toprak yollara minibüslerle de ulaşılabilmesi sporculara kolaylık sağlamaktadır.⁷⁴ (Fotoğraf 3.25) Uzundere Yaylası, Pehlivanlı ve Serdarlı Mahallelerinde, Yıkıklar, Derinpınar Yaylası ve Engüzek Kalesi'nde orta ve zor seviyede rotalar mevcuttur.

⁷³TC Uzundere Kaymakamlığı, Erişim Tarihi: 10.04.2015, <http://www.uzundere.gov.tr/?m=Tarihi>.

⁷⁴TC Uzundere Kaymakamlığı, Erişim Tarihi: 10.04.2015, <http://www.uzundere.gov.tr/?m=Tarihi>.

Fotoğraf 3.25. Tortum Çayı Havzası'nda Bisikletçiler

3.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDAKİ BEŞERİ TURİSTİK KAYNAKLAR

3.2.1. Kaledibi Kalesi

Kaledibi Mahallesi, Tortum İlçe merkezine bağlı mahallelerindendir. Mevki olarak Tortum ilçe merkezinin takriben 2,5 km güneyinde, Erzurum-Artvin karayolunun Narman Oltu yol ayrımının güneyinde yaklaşık 500 m doğuda bulunmaktadır. Mahallenin kuzey bölümündeki dağın tepesindeki kalenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Kale hakkında az sayıda bilgiye de sadece Celal-Zade'nin Tabakatü'l-Memalik adlı eserinden ulaşılmaktadır. Kalenin, Tortum Kalesinin fethinden bir gün önce 12 Eylül 1549'da Maraş Beylerbeyi Baltacı Mehmet Paşanın teslim aldığı kalelerden biri olduğu düşünülmektedir. Mimari özellikleri, malzeme ve teknik olarak ele alındığında ve de diğer benzerleriyle mukayese edildiğinde kalenin, IX. yy'den XIII. yy'e kadar devamlı savaşlara sahne olduğu, civardaki kalelerin de bu savaşlar neticesinde fethedildiği bilinmektedir.⁷⁵ Bundan dolayı kalenin IX- XIII. yüzyıllar arasında yapılmış olduğu düşünülmektedir (Fotoğraf 3.26, 3.27)

⁷⁵ Kırzioğlu, 357; Yinanç, 36; Özkan, *Haho Manastırı*, 15; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, 91; Vladimir Minorsky, *Student in Caucasian History*, London 1953, Taylor's Foreign Pres, 63; Konyalı, 513.

Fotoğraf 3.26. Kaledibi Kalesi Kuzey Sur Duvarı

Fotoğraf 3.27. Kaledibi Kalesi Giriş Kapısı

Doğu-batı doğrultuda yaklaşık 85.00 x 40.00 m'lik bir alana sahip olan Kaledibi Kalesi'nden günümüze güney surlarının bazı bölümleri, kuzeye bakan giriş bölümü, batı ve kuzey sur duvarlarının bir bölümü ulaşabilmiştir.(Fotoğraf 3.25). Ana kaya üzerine oturan kalenin sur duvarlarında yükseklik farkı mevcuttur bunun nedeni arazinin düz bir zeminden değil de engebeli ve dik yamaçlardan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Kalenin giriş kapısı kuzeydoğu cephede; zeminden 4 m yükseklikte ve 2.50 m genişlikte kemerli bir yapıya sahiptir. Girişin batısında kalan sur duvarının 21.00 metrelik bölümü günümüze kadar ulaşmıştır, surun batı ucundaki silindir kule kalıntısı araziye hâkim bir konumda bulunmaktadır. Sur duvarları ise arazi daralmasından ötürü oval, dar bir biçimdedir. Girişin doğusunda dikdörtgen plana sahip bir burç yer alır. Girişin güneyinden çok az kalıntılar günümüze kadar ulaşabilmiş, büyük bölümü ise yıkılmıştır (Fotoğraf 3.28)⁷⁶

Fotoğraf 3.28. Kaledibi Kalesi Batı Cephesi

İnşa malzemesi olarak moloz taş ve Horasan harcı kullanılan kalede herhangi bir süsleme detayına rastlanmamaktadır. Kalenin dış cephesi taşlar arasında boşluk kalmayacak şekilde sıvanmıştır (Fotoğraf 3.29).

⁷⁶ Halil İbrahim Ün, *Erzurum Tortum İlçesi Kültür Varlıkları*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2014, 32.

Fotoğraf 3.29. Kaledibi Kalesi Sur Duvar Örgüsü

3.2.2. Tortum Kale Köyü Kalesi (Tortum Kale)

Kale, Tortum'un 15 km batısında, Tortumkale Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kalenin yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur, Evliya Çelebi kaynaklarına göre Kale, Gürcü Kral "Mamerol" tarafından yaptırılmıştır. Kaleden günümüze yalnızca bazı burçlar ve iç kalenin sur duvarları ulaşabilmiştir (Fotoğraf 3.30).

Fotoğraf 3.30. Tortum Kalesi Genel Görünüm

Köye hâkim bir tepede bulunan kale sağlam bir kaya kütlesi üzerine oturtulmuştur. Kalede yapı malzemesi olarak duvarlarda moloz taş ve kesme taş birlikte kullanılmıştır. Kale duvarlarının esnekliği ahşap hatıllarla sağlanmaktadır⁷⁷ (Fotoğraf 3.31, 3.32).

---

⁷⁷ Konyalı, 512.

Fotoğraf 3.31. Tortum Kalesi Güney Cephesi

Fotoğraf 3.32. Tortum Kalesi Güneydoğu Cephesi

3.2.3. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi)

Ağca kale (Engüzek Kalesi) Uzundere ilçe merkezine 3 km mesafede, Tortum-Uzundere karayolu üzerindeki çayın kıyısından burğu gibi yükselen farklı görünüşlü sarp ve yüksek bir kayalık üzerindedir. Kale ilçeye bağlı Dikyar Mahallesi sınırları

içerisindedir. Kalenin Ortaçağ'da derebeylik şeklinde hüküm süren Türk Beylerince yapıldığı düşünülmektedir. Kitabesi olmayan tipik mimariye sahip kalenin, yapım tarihi konusunda da kesin bilgi bulunmamaktadır. Kalenin büyük kapısı güneyde, küçük kapısı ise doğu yönündedir. Günümüze kadar iyi korunmuş olan kalede, burçların en çok güney tarafta olması, akınların bu yönden geldiğini göstermektedir. Düşman gözleme delikleri de bulunan kalenin ayrıca düşmana taş veya ateş dökmek amaçlı balkon tarzı yerleri de mevcuttur. Kale dışındaki hamam harabe durumundadır. Kale; Tortum çayına inen gizli suyolları, oldukça sarp yapısı, burç ve kuleleri, iç kale surları ve manzarası ile görülmeye değerdir (Fotoğraf 3.33, 3.34, 3.35).⁷⁸

Fotoğraf 3.33. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Genel Görünüş
(<http://www.uzundere.gov.tr>.)

---

⁷⁸ Karahan ve Çakır, 15.

Fotoğraf 3.34. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Batı Cephesi

Fotoğraf 3.35. Ağcakale Kalesi (Engüzek Kalesi) Doğu Cephesi

3.2.4. Sapaca Kalesi

Sapaca Kalesi, Sapaca Mahallesi'nin üzerine konumlanmıştır. Sapaca(Eşkisor) kalesi önemli ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı özellikle ortaçağda Gürcü Bagratlı Devleti döneminde birçok defa kuşatılmış, 1547 yılında ise Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmiştir. Kaleye yaya veya araçla ulaşım sağlanabilmektedir. Orta çağ

mimari esintisi taşıyan kalenin sur duvarlarının büyük bir bölümü yıkılmıştır (Fotoğraf 3.36).⁷⁹

Fotoğraf 3.36. Sapaca Kalesi Genel Görünüm (<http://www.uzundere.bel.tr>.)

3.2.5. Ziyaret Tepe Kalesi

Ziyaret Tepe Kalesi Uzundere ilçesinin Ziyaret Tepe Dağı (2405 m) üzerinde konumlanmıştır. Dört Halife zamanında İslam ordusu ile bölgedeki Bizanslılar arasında yapılan cihat savaşı sırasında Hz Ömer'in torunu Saad bu bölgede şehit olmuştur. Bu sebeple yöre insanları tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret Tepe'de 1940 yılına kadar civardaki köylüler buluşup cirit ve güreş müsabakası yapmakta ve kurban kesmekteydiler. Uzundere İlçesi Yayla Mahallesi halkı Ziyaret Tepe'ye her yıl gelip kurban keserek, bu geleneği günümüzde de yaşatmaktadırlar.⁸⁰

3.2.6. Uzundere Evleri

Uzundere ilçesi, verimli toprakları ve stratejik konumundan dolayı yüzyıllar boyunca farklı tarih, kültür ve medeniyetlerin harmanlandığı eski bir yerleşim merkezidir. “Tarihi ambarlı eyvanlı Uzundere evleri” diye isimlendirilen evler

⁷⁹ http://www.uzundere.gov.tr/?title=uzundere_tanitimi_brosurleri&m=Sayfalar&id=2410&ust=7&m_id=2438, Erişim Tarihi: 10.11.2014.

⁸⁰ Karahan ve Çakır, 16.

mevcuttur. Bugün de bu evlerde, el oyması ahşap malzemeler, nakış ve süslemeler sergilenmektedir (Fotoğraf 3.37).

Fotoğraf 3.37. Uzundere Evlerinden Bir Örnek

Murat Efendi Mahallesi'nde yer alan bu evlerden biri, 1. Dünya Savaşı'nda Rus ordusu tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Ortalama 250 yaşında olan bu evlerden Uzundere'de 20'nin üzerinde mevcuttur. Sözü geçen bu evler genelde iki katlı olup, ahşap ve kerpiç malzemeden yapılmıştır. İçlerinde kırılmalı tavanlı olanları da bulunmaktadır.⁸¹

3.2.7. Öşkvanlı Manastırı

Öşkvanlı Manastırı, 49.76 m x 29.80 m ebatlarında, gösterişli mimarisiyle ve figürlü kabartmalarıyla dikkat çekicidir.⁸² Erzurum-Artvin yolunun 93. kilometresinde, sola kıvrılan vadinin 8 km kadar ilerisinde, kubbeli ve büyükçe bir kilisedir (Fotoğraf 3.38, 3.39, 3.40). Yakın çevresinde şapellerin bulunduğu manastırın kuzeyinde yemekhane ve el yazmaları odası vardır.⁸³

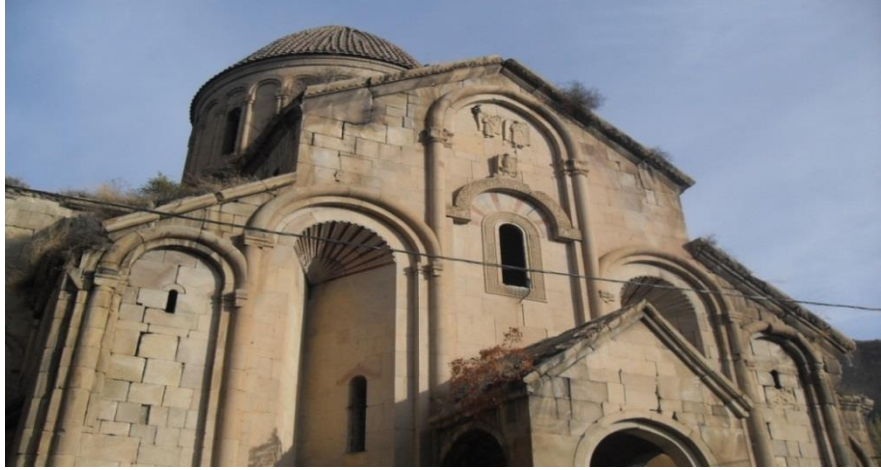
⁸¹ Özsoy, 18.

⁸² Özkan, *Öşkvanlı Manastırı*, 23.

⁸³ Hamza Gündoğdu, A. A. Bayhan, M. Arslan, *Sanat Tarihi Açısından Erzurum*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Erzurum 2010, 85.

Fotoğraf 3.38. Öşkvank Manastırı Batı Cephe

Fotoğraf 3.39. Öşkvank Manastırı Giriş Batı Cephe

Fotoğraf 3.40. Öşkvank Manastırı Giriş Alınlığı

Güney haç kolundaki kitabeden Manastırın, Öşk'ü Mimar Grigor tarafından yapımına başlanıp, III. Adernese'nin oğulları Bagrat ile David Kuropolat tarafından 961–966 yılları arasında tamamlandığı bilgilerine ulaşılmaktadır. Aziz Yahya'ya adanan bu manastırın büyük kubbesinin onarımı Bizans İmparatorları II. Basileios ve VII. Constantin tarafından 1022–1028 yılları arasında yapılmıştır. Yapı içinde görülen çok miktardaki freskler, Jojil Potrikios isminde bir kişi tarafından 1036 yılında yapılmıştır. 11- 12. Yüzyıllardaki onarımlarda ise batı haç kolunun uzantısı ve güneye eklenen yapılar oluşturulmuştur.⁸⁴ (Fotoğraf 3.41, 3.42).

Fotoğraf 3.41. Öşkivank Manastırı Pencere Alınlığı Süsleme Detayı

Fotoğraf 3.42. Öşkivank Manastırı Fresk Süslemeleri

⁸⁴ Hamza Gündoğdu, “Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar”, *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara 1989, 234.

XV. yüzyıla kadar piskoposluk makamı olarak, XIX. yüzyılda ise camiye dönüştürülerek 1980 yılına kadar kullanılan kilisenin batısına yeni cami yapılıncaya kilise terk edilmiş, 1985 yılında ise eser tescillenmiştir.⁸⁵

Manastırın içine girildiğinde Hristiyanlık inancına ait görsel çeşitlilikler, fresko sanatıyla resmedilmiştir. Kubbe kasnağının üst kısmında, batı ve güneydoğu cephelerde de insan ve hayvan figürleri dikkat çekicidir. Bu figürlerin üslup olarak Orta Asya hayvan üslubuna kadar dayandığı düşünülmektedir. Yine iç kısımda fazlasıyla melek figürlerine de yer verildiği görülür (Fotoğraf 3.43, 3.44).⁸⁶

Fotoğraf 3.43. Öşkvank Manastırı Fresk Süslemeleri

Fotoğraf 3.44. Öşkvank Manastırı Kubbe

⁸⁵ Özkan, *Öşkvank Manastırı*, 18.

⁸⁶ Gündoğdu, Bayhan, ve Arslan, 86.

Öşkvank Kilisesinin dış cephesindeki süslemeler oldukça ilgi çekicidir. Kilisenin üst ve orta bölümündeki heykelimsi figürlü taş kabartmalar ve ayrıca bitkisel ve geometrik süslemelerden oluşan motifsel zenginlik kiliseyi son derece özellikli kılmaktadır. Seçilen motiflerin ifade ettiği yorum ve kompozisyon, tam olarak başka kiliselerde olmadığından, bu dokusal zenginlik Öşkvank Kilisesini diğerlerinden özel kılmaktadır. Uygulanan taş dekorasyon, kültürel coğrafyanın, yaşanan yerin, bölgesel ve çevresel özelliklerinin katkısıyla ve tarihsel etkilerin ışığıyla kendinden sonra gelen yapılara da öncülük etmiştir. Yapıların cephe kısımlarına yapılan sivri alınlıklara sahip yuvarlak kemerler, ayrıca içleri yelpaze şeklinde işlenen kırmızı ve mavi renklerinde boyanmış üçgen kör nişler ile yuvarlak kemerli silmeler, bölge kiliseleri için tipik özelliklerdir (Fotoğraf 3.45, 3.46).⁸⁷

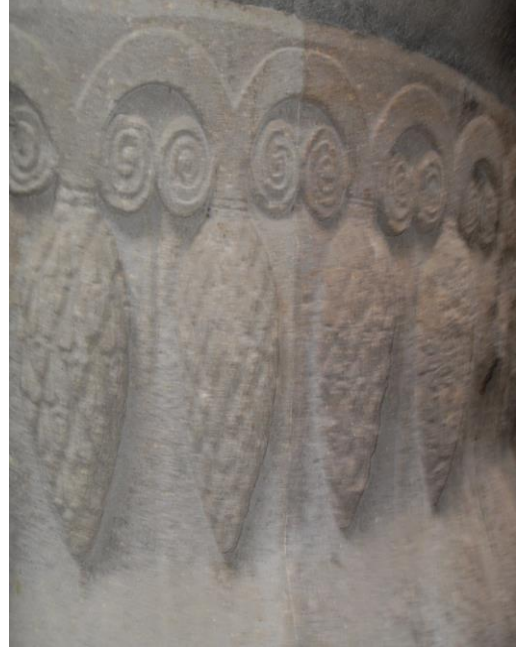
Öşkvank Kilisesi'ndeki motif ve kompozisyonların büyük çoğunluğu ilk kez bu kilisede uygulanmıştır. Uygulanan motiflerin önemli bir kısmı ne Gürcü, ne de Ermeni Kiliselerinde karşımıza çıkar. Bu sahada karşımıza çıkan olağanüstü mimari üretim X. yüzyıla kadar uygulanmayan yeni bir yorum ve sentezin sonucudur. Kilisenin plan, mimari ve süslemelerinde görülen bu yenilikler yöneticilerin istekleri ile yerel mimar ve işçilerin yeteneklerini yansıtırken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesindeki kültürel zenginliğin de bir ifadesi olmuştur. Türklerin Anadolu'ya getirdikleri mimari geleneklerle, yerel mimari özellikleri yapıda aynı anda yaşatılmıştır. Savaşlar, ticari ilişkiler ve siyasi evliliklerle, aile bağları kurulan toplumlarda, anlaşmalar ve düşmana karşı birlikte verilen mücadele neticesinde farklı kültürler bir araya gelerek ortak bir kültür yaratılmıştır.⁸⁸

⁸⁷ Özkan, *Öşkvank Manastırı*, 59.

⁸⁸ Haldun Özkan. “ Çoruh Vadisi Gürcü Kiliselerinin Türk Sanatıyla Benzerlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2010, (59-69), 64.

Fotoğraf 3.45. Öşkvank Manastırı figürlü süsleme

Fotoğraf 3.46. Öşkvank Manastırı sütun süsleme detayı

3.2.8. Tortum / Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı

Haho Manastırı, Tortum’a 38 km uzaklıkta, Bağbaşı (Haho) Mahallesi sınırlarında yer almakta olup, Gürcülerin Tao Vadisindeki en önemli eserlerindendir.⁸⁹

Yazısı tam olarak okunamayan kitabeden Manastırın, III. David tarafından 976–1001 yılları arasında yapıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 3.47). Bizans Sarayı’ndan Kuropalat (sarayın bekçisi) unvanına sahip olan David’in İskit soyundan ve Bagrat hanedanından olduğu bilinmektedir.⁹⁰

⁸⁹ Haldun Özkan, “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Erzurum 2000, 161.

⁹⁰ Gündoğdu, 234.

Fotoğraf 3.47. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Kitabesi

Manastırda ana yapı kilisedir ayrıca kilise; bir adet vaftiz binası, üç adet şapel, keşiş hücreleri, yemekhane, çalışma atölyesi, kütüphane, yazıhane ve bazı bağımsız birimlerden oluşmaktadır (Fotoğraf 3.48, 3.49).⁹¹

Fotoğraf 3.48. Haho Kilisesi Doğu Cephe

Fotoğraf 3.49. Haho Kilisesi Vaftiz Binası Girişi

⁹¹ Özkan, “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, 161.

Manastırın en önemli bölümünü içeren kilisede Hristiyanlık inancıyla ilişkili fresko resimlerin yer aldığı apsis iç süslemeleri ve yine kabartma insan, hayvan şekilleri yapının; başlık, korniş, alınlıklar ve kemer kısımlarında bulunmaktadır. Hayvan ve insan kabartmalarının Orta Asya'ya kadar uzanan bir kültür çevresi dâhilinde olması bu bölgeye MÖ VI – V yüzyıllarda gelip sonradan Hristiyanlığı seçen Kıpçaklarla da ilintili bir durumdur.⁹² Öşvank Kilisesine göre görsel olarak daha iyi durumda olan Haho Kilisesi, günümüzde Taş Camii olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 3.50).

Fotoğraf 3.50. Haho Kilisesi Doğu Cephe

Kilisedeki figürlü kabartmalar en çok güney cephe üzerindedir. Manastıra girişteki pencere alınlığının üstünde bulunan kartal figürü güç ve zaferin sembolü olarak dış avludan girer girmez dikkati çekmektedir. Kartal, aynı zamanda Bagrat hanedanlığının amblemidir. Kabartma tarzında yapılmış heybetli kartal figürünün kanatları açık bir şekilde ve heraldik duruşla büyük pençeleri arasında sıkışan karacaya bakar şekilde tasvir edilmiştir (Fotoğraf 3.51).⁹³

⁹² Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 83.

⁹³ Özkan, “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, 161.

Fotoğraf 3.51. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Güney Cephe

Kilisenin güney giriş kapısından girildiğinde sağlı ve sollu figürler dikkat çeker. Sol tarafta Hristiyanlık dini ile alakalı dört aziz figürü, bu sahnenin altında bir domuz, insan şekline bürünmüş şeytan figürünü yutmaktadır. Yine bu kompozisyonun altında horoz, horozun da altında aslan figürü vardır.⁹⁴ Giriş kapısının sağında kurt ve kartal başlı iki hayvan ve aralarında ise iki eliyle bir mızrağı tutan asker figürü yer almaktadır. Asker figürünün altında üç figür ve bunların altında ise bir simurg figürü vardır. Boğa ve aslan mücadelesini anlatan farklı bir kompozisyon da alt bölümdeki yerini almıştır.⁹⁵

Bunlardan başka, apsisteki niş üzerinde iki kanatlarını yana açmış kartal figürü vardır. Kubbe kasnağının batı yüzünde iki tane insan maskı görülmektedir. Bu figürlü kabartmaların yanında kilisede fresko tarzı süslemelerde özellikle kubbenin iç kısmında fazlasıyla bulunmaktadır. Kubbenin merkezinde bir haç motifi, kasnakta açılmış pencere kemerlerinde ise aziz figürleri yer almaktadır. Apsis içerisinde yer alan, iki bölümlü sahnenin sağ tarafta olanı Pantokrator İsa tasviri, kral ve aziz figürleriyle resmedilmiştir. Solda ise art ardına dizilmiş beş figür sıralanmıştır.⁹⁶

⁹⁴ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 83.

⁹⁵ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 84.

⁹⁶ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 84.

Fotoğraf 3.52. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı Güney Haç Kolu

Fotoğraf 3.53. Hahuli (Bağbaşı) Köyü Manastırı

Kilise, Bazilikal plan ve Yunan haçı plan tipi sentezini içeren karma planlı bir yapıdır. Bölgedeki Öşvank ve İşhan Kiliseleriyle benzerlik gösteren bir süsleme ve plan özellikleri göstermektedir.⁹⁷ Kilise üzerindeki mimari ve süsleme detaylarındaki Türk sanatına olan benzerlik, karşılıklı kültür kaynaşmasından ileri gelmektedir.⁹⁸

⁹⁷ J. Baltrusaitis, “Études Sur Art Mediaval en Georgie et Armenie”, California Üniversty Press, Paris 1929, 80; (aktaran) Özkan, “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, 170.

⁹⁸ Semavi Eyice, *Son Devir Bizans Mimarisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul 1980, 114.

Bununla birlikte Haho kilisesindeki yüksek kasnaklı kubbe görüntü itibariyle Türk çadrlarını ve Doğu Anadolu Bölgesindeki kümbetleri andırmaktadır.⁹⁹

3.2.9. Tortum / Ekrek (Vişneli) Köyü Kilisesi

Kilise Tortum Vişneli Köyü'ndedir. Yapım tarihi X. yüzyılın ikinci yarısı olan kilise, 6.55 X 9.07 m. ebatlarında ve serbest haç planlıdır. İç mekâna girişin batı ve güney haç kollarının ortasındaki kapılarla sağlanan kilisenin merkezinde kubbe bulunmaktadır. Haç kollarının tonoz örtülü olduğu kilisenin yüksek olan kubbe kasnağı sekizgen olup, doğu cephesine üçgen bir nişle hareket kazandırılmıştır.¹⁰⁰

3.2.10. Tortum / Aburnas (Selli – Su Yatağı) Köyü Kilisesi

Kilise; Tortum Şenyurt Beldesi'ne bağlı eski adı Aburnas yeni adı Selli- Suyatağı olan Tortum - Uzundere güzergâhının sağ tarafında yer alan köydedir. Üç nefli bazilikal bir yapıya sahip olan kilisenin kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte yaklaşık olarak X – XI. yüzyıllara dayanmaktadır.¹⁰¹ Kilisenin büyük bölümü yıkılmıştır (Fotoğraf 3.54).

Fotoğraf 3.54. Tortum / Aburnas (Selli – Su Yatağı) Köyü Kilisesi

⁹⁹ Doğan Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul 1965, 58.

¹⁰⁰ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 82.

¹⁰¹ Haldun Özkan, *Erzurum ve İlçelerindeki Hristiyan Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994, 24.

3.2.11. Tortum / Kishakapı (Derekapu) Köyü Kilisesi

Yapım yılı kesin olarak bilinmemekle birlikte XIV– XV. Yüzyıllara dayandığı düşünülen kilise, Tortum’un Şenyurt Beldesi’ne bağlı eski ismi Kishakapu, şimdiki ismi ise Derekapu olan köyde bulunmaktadır.¹⁰²

Tek nefli basit bir mimariye sahip ve görünüş itibariyle bir hayli harap durumda olan kilisenin doğu cephede bulunan apsis kısmı ayaktaadır. Üzeri beşik tonoz örtülü kilisenin içyapısı moloz taş ve harç dolgu üzerine iki yandan düzgün kesme taş kaplanarak yapılmıştır.¹⁰³

3.2.12. Tortum / Meksor (Cihanlı) Köyü Kilisesi

Yapım yılı XIV– XV. Yüzyıllara dayanan kilise, Tortum’un Şenyurt Beldesi’ne bağlı eski adı Meksor olan köyde bulunmaktadır.¹⁰⁴

Kilise tek neflidir. İç kaplamasında moloz harçlı dolgu malzeme dışında ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Samanlık olarak özel bir şahıs tarafından kullanılan kilisenin doğu cephesi ayaktaadır ve üzeri beşik tonozla örtülüdür. Asıl ana giriş kapısının batıdan olduğu anlaşılan kilisenin kuzey cephe girişi sonradan köylülerce açılmıştır.¹⁰⁵

3.2.13. Tortum / Sohtorot (Ballı) Köyü Kilisesi

Yapım tarihinin yaklaşık XI. yüzyıla dayandığı bilinen Kilise, Tortum İlçesinin Doruklu Nahiyesine bağlı Ballı Köyü’nde bulunmaktadır. Tek nefli ve doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen alana oturan kilisenin batısında küçük bir narteks yer alır. Nartekse giriş kuzeyden sağlansa da güney cephede ikinci bir kapı daha vardır. Kilisenin doğusundaki apsis yarım daire planlıdır.¹⁰⁶

¹⁰² Özkan, *Erzurum ve İlçelerindeki Hristiyan Mimarisi*, 31.

¹⁰³ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 85.

¹⁰⁴ Haldun Özkan, *Erzurum ve İlçelerindeki Hristiyan Mimarisi*, Erzurum 1994, 30.

¹⁰⁵ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 85.

¹⁰⁶ Gündoğdu, “Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar”, 234.

3.2.14. Tortum / Tortumkale Kilisesi

Yaklaşık XIII. – XV. yy.lardan kaldığı tahmin edilen ama kesin tarihi bilinmeyen Kilise, Tortum ilçesinin Tortumkale Köyü'nde bulunmaktadır. Doğu- batı eksenli olarak yapılan kilise tek nefli bir plana sahiptir. Kale surlarına bitişik ve 13.00 X 4.50m ebatındadır. Kuzey ve doğu cephesi yamaç üzerine yaslandırılmıştır, doğusunda apsis bulunmaktadır. Moloz taşlı harç dolgu üzerine düzgün kesme taştan yapılan kilise günümüzde oldukça harap durumdadır.¹⁰⁷

3.2.15. Erikli Şapeli

Eski adı Oset olan bir köy iken Uzundere Belediyesi kurulduktan sonra Erikli Mahallesi adını alan yerleşim yerinde bulunan Şapel, konum itibariyle geçiş güzergâhı üzerinde olduğu için, gözetleme kulesi olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.55). Erikli Şapeli günümüzde harabe görünümündedir.¹⁰⁸

Fotoğraf 3.55. Erikli Şapeli (<http://www.uzundere.bel.tr>)

3.2.16. Uzundere Mağarası (Köptek Mağarası)

Mağara Uzundere ilçe merkezinde, Uzundere Vadisinin kenarında dik ve yüksekçe bir kaya oyuğunda yer alır. Mağaranın içine girildiğinde yan duvarlarda renkli

¹⁰⁷ Gündoğdu, Bayhan ve Arslan, 89.

¹⁰⁸ <http://www.uzundere.bel.tr/menudetay.asp>, Erişim Tarihi (20.08.2004)

resimler dikkat çekmektedir. Resimlerdeki ata binmiş insan resimlerinin sanki yeni yapılmış gibi görünümü hayranlık vericidir. Civardaki yaşlılar; mağarada derebeylik döneminde, dönemin derebeyinin kalmış olduğu ve bu mağarada korunduğu bilgisini vermektedir (Fotoğraf 3.56).¹⁰⁹

Fotoğraf 3.56. Uzundere Mağarası (Köptek Mağarası)

3.2.17. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Mezar Taşları

14. ve 15.yüzyıllarda araştırma sahamıza hâkim olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri, ataları olan eski Oğuzların geleneklerini yaşatmışlardır. Koç ve koyun başı biçiminde mezar taşları ise bu geleneklerden biri olarak yörede uygulanmıştır. Koç-koyun şeklindeki mezar taşlarından birisinin üzerinde ok, yay, baltalar, testi ve gül; diğerlerinin üzerinde ise orak, boynunda bir gül, maşrapa, testi, gürz ve balta resimlerinin oyma tekniğiyle yapıldığı görülmektedir.¹¹⁰

3.2.18. Tortum Kireçli Köprüsü (Pehlivanlı Köprüsü)

Tortum Çayı üzerine konumlanan köprü; Tortum-Uzundere yolunun 24. km'sinde, Pehlivanlı Mahallesi girişinde bulunmaktadır. (Fotoğraf 3.57). Selçuklular tarafından 13.yüzyılda yenilenen köprünün ilk yapımının prehistorik devirlere kadar dayandığı düşünülmektedir. Köprünün sivri kemeri oldukça geniş ve tek gözlü bir köprü

¹⁰⁹ Mehmet Kardeş, *Tarih ve Turizm Beldesi Uzundere*, Uzundere Belediyesi Kültür Yay., Erzurum 2007, 32.

¹¹⁰ Özsoy 22; Tuba Orhan, Faris Karahan, "Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 2010, 30.

özelliği taşımaktadır. Kesme taştan inşa edilen köprü günümüzde de halen kullanılmaktadır.¹¹¹

Fotoğraf 3.57. Tortum Kireçli Köprüsü (<http://puskulcu.blogspot.com.tr/tortum>)

Köprü, Pehlivanlı Beldesini, Bağbaşı (Haho) , Serdarlı (Ödük), Katıklı köylerini İspir ilçesine ve Artvin'e ulaştıran önemli bir bağlantı noktası durumundadır. Zamanla yer yer onarımlara sahne olmuş köprü Asfalt ve betonarme ilavelerle güçlendirilmiştir. Günümüzde hala hizmet veren köprünün takriben 500 m. kuzeyine yeni bir köprü daha inşa edilme çalışmaları devam etmektedir. Yeni köprünün imalatının tamamlanıp faaliyete geçirilmesiyle kireçli köprüde de yenileme çalışmaları başlayacaktır. Tarihinin Osmanlı Dönemine kadar dayandığı düşünülen köprünün 1958 yılında İbrahim Hakkı Konyalının bölgede yaptığı araştırmalar sırasında çektiği fotoğrafta orijinal hali resmedilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Köprü, 31.10.2009 tarihinde tescillenip koruma altına alınmıştır.¹¹²

Yaklaşık 25 m uzunluğunda ve 4,5 m genişliğindeki köprüde süsleme unsurlarına yer verilmemiştir. Sonraki ilavelerle köprü yüzeyindeki eğim azalacak şekilde üzerine taş dolgu, beton tabla ve korkuluk ilave edilmiştir.

¹¹¹ <http://kurumsal.kultur.gov.tr/turkiye/genel/gezilecekyer/kirecli-kopru>, Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹¹² KTVKK Arşivi

3.2.19. Tortum Merkez Camii

Bu cami Tortum İlçesi'nin merkezinde yer alan, Kaymakamlık binasının hemen arka kısmında bulunmaktadır. Altındış Mehmet Usta tarafından, 1363 H. (1943 M.) yılında ¹¹³ ilçe halkı tarafından yaptırılan cami, 1943 yılında ibadete açılmıştır. ¹¹⁴ Cami 2007 yılında büyük çaplı bakım ve onarım geçirmiştir. Dikdörtgen planlı olan cami, 22,5 m. X 18,2 m boyutlarında ve harim kare planlıdır ve yine harimin üzeri içten ahşap dıştan çatı ile kapatılmıştır. (Fotoğraf 3.58, 3.59)

Sade bir görünüme sahip Caminin girişindeki ahşap duvar kaplaması dışında pek fazla süsleme yoktur. Camiye iç kısımdan bakıldığında kubbe görünümü veren tavan tezyinatı göze çarpar. İnşa malzemesi olarak moloz taş örgüsü ve kesme taş kullanılan caminin minaresinde kireçtaşı, mihrap kısmında ise kırmızı kesme taş detayı bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.58. Tortum Merkez Camii
Kuzey Cephe

Fotoğraf 3.59. Tortum Merkez Camii
Güney Batı Görünümü

3.2.20. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii

Cami Tortum ilçe sınırlarındaki Bağbaşı Köyünün Aşağı Mahalle girişinde, yolun sağ tarafında bulunan bahçede yer alan Haho Kilisesi'nin yaklaşık 500 metre güneyinde bulunur. 1328 H. (1910 M.) yılında köy halkı tarafından yaptırıldığına dair Kitabe mevcuttur. Köydeki özellikle yaşlıların verdiği bilgiler caminin Ermeni asıllı bir usta

¹¹³ Zeki Başar, *Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz*, Güneş Matbaacılık, Ankara 1977, 312.

¹¹⁴ Cami İbadete Açılış Beratı

tarafından yapıldığı yönündedir. Caminin korunması farklı tarihlerde yapılan onarımlarla sağlanmış ve 30.05.2012 yılında ise cami Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenmiştir (Fotoğraf 3.60).¹¹⁵

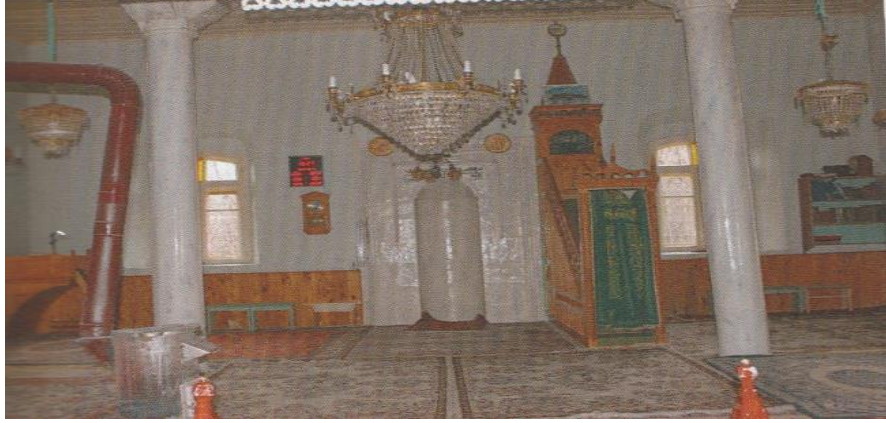

Fotoğraf 3.60. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii Güney Cephe

Ahşap detayları ile günümüze değin orijinalliğinden bir şey kaybetmeyen camide moloz taş örgüsü dikkat çeker. Camide bulunan 8 pencere ile aydınlatılan yapının beden duvarlarının alt kısmında ve yine üst kısmında, pencere çevrelerinde, köşelerinde sarımtırak kesme taş malzeme kullanılmıştır. Caminin süslemelerinde özellikle caminin iç kısmında yer alan ahşap ayakların üzerlerinde yüksek kabartma olarak işlenen ters lale motifleri bulunmakla birlikte dört ayağın merkezindeki göbekte ise iç içe iki baklava diliminden oluşan lale motifli süslemeler dikkat çeker. Kıvrık dallardan oluşan ahşap süsler ayakların bağlandığı köşelerde bulunmaktadır. Küçük tahta parçalarının enlemesine çakıldığı ahşap kemerler, bu parçalardan dolayı hareketli bir görünüm kazanmıştır. Kemerde bulunan bağlantı noktaları dıştan iki yöne çentikli bir süsleme parçası ile kapatılmıştır ve yine camide dikkat çeken bir diğer unsur ise mihrapta bulunan yüksek kabartma taş süslerinin varlığıdır (Fotoğraf 3.61).¹¹⁶

¹¹⁵ KTVKK Arşivi

¹¹⁶ KTVKK Arşivi

Fotoğraf 3.61. Bağbaşı Aşağı Mahalle Camii Harim

3.2.21. Pehlivanlı Merkez Camii

Tortum ilçesinin, Pehlivanlı Beldesi'nde bulunan cami, Şeyh Efendi Mezarlığı'nın hemen yanında yer almaktadır. İnşa kitabesindeki Arapça metinlerde usta adının Muhammed olarak kayıtlı olması dışında inşa yılının da 1300 H. (1883 M.) olduğu bilgisi mevcuttur. Çeşitli zamanlarda onarım geçiren caminin son onarım tarihi yöre halkının verdiği bilgilere göre en son 2005 yılıdır. Caminin yanındaki mezarlıkta mezarlığa adını veren Pehlivanlı Şeyh Hacı Mehmet Necati Efendi'nin de kabri bulunur. Bu mezarlık caminin güney kısmında olup, mevcut hazirenin zamanla mezarlığa dönüşmesiyle meydana gelmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenen Pehlivanlı Merkez Cami'nin tescil edilme tarihi 27.05.1992'dir.¹¹⁷

Camii doğu batı doğrultulu, dikdörtgen planlı ve 10 pencere ile aydınlanan bir camiidir. Camide ahşap hatıllarla kuvvetlendirilmiş kesme taş malzeme kullanılmıştır. Özellikle taş ve ahşap süslemelere yer verilen caminin giriş kapısı ve mihrabında taş süsleme, tavanda ve taşıyıcılarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Tavanın göbek bölümü yani merkezde geometrik desenli süslemeler dikkat çeker (Fotoğraf 3.62).

¹¹⁷ KTVKK Arşivi

Fotoğraf 3.62. Pehlivanlı Merkez Camii Harim

3.2.22. Şenyurt Merkez Camii

Feyzullah Efendi Camii olarak da bilinen bu cami Tortum ilçesinin Şenyurt Beldesinde, Belediye binasının karşısında bulunmaktadır. Caminin kitabesi girişin sağ tarafında bulunur ve Arapça metinlerde caminin 1251 H. (1835) yılında Tortum ayanı, Fetullah oğlu Muhammed Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Caminin ustasının Ali isimli biri olduğu yine kitabe kayıtlarında yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan cami simetrik bir yapıdadır. İlk ibadete açılma yılının 1908 olduğu bilinen ve 2003 yılında büyük çaplı bir onarım geçiren caminin hazire bölümü güney ve doğu bölümde yer almaktadır. Dönemin büyük âlimlerinden El Hacca Feyzullah El Hulusi Ed-Tortumi Hazretlerinin kabri de bu bölümde yer almaktadır. Caminin Minber ve mihrap gibi kısımları sonraki onarımda yeniden yapılmıştır.¹¹⁸

Geometrik ve bitkisel bezemeler mihrapta yer alırken süslemenin yoğunluğu dikkat çeken Harim alanında ise ahşap tavan süsleme ve kalem işi bezemeler yoğunluktadır (Fotoğraf 3.63).

¹¹⁸ M. Sıtkı Aras, *Erzurum'un Manevi Mimarları*, Dergâh Yayınları, Erzurum 2007, 17.

Fotoğraf 3.63. Şenyurt Merkez Camii Tavan Süslemeleri

Kesme taş malzemenin caminin beden duvarlarında kullanıldığı ve diğer bölümlerinde ise moloz taş malzemenin ahşap hatıllarla birlikte örüldüğü görülen caminin dış cepheden bakıldığında giriş kapısı üzerine beyaz taş üzerine yapılan sancak motifi dikkat çekicidir. Siyah bazalt taşı, caminin giriş kapısında kullanılmakla birlikte, camiye sonradan eklenen minare ve mihrap bölümlerinde ise kireç taşına yer verildiği görülmektedir (Fotoğraf 3.64).

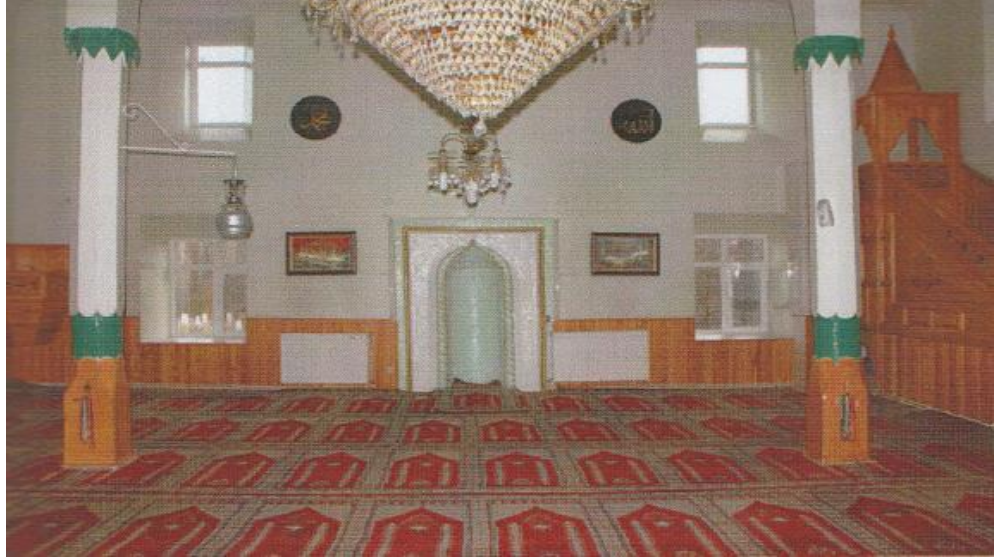

Fotoğraf 3.64. Şenyurt Merkez Camii Harim ve Minber

3.2.23. Tortumkale Köyü Aşağı Mahalle Camii

Camii Tortumkale köyüne girişte, köprünün hemen solunda Tortum Çayı'nın yanındaki Kuzey- güney doğrultuda, düz bir arazide bulunmaktadır. Caminin Arapça kitabesi giriş kapısının üzerindedir ve kitabede caminin 1325 H. (1907 M.) yılında

Tevfik Muine Hanım adında biri tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Son Osmanlı dönemine ait bu cami günümüze kadar çeşitli onarımlarla taşınabilmiştir. Camiye sonradan yapılan kesme taştan minare caminin kuzey batısında yer alır. Camide ahşap ve taş süslemelerin dışında sonraki döneme ait ahşap bir minber de bulunur (Fotoğraf 3.65).

Fotoğraf 3.65. Tortumkale Köyü Aşağı Mahalle Camii Harim

3.2.24. Tortumkale Köyü Hamamı

Tortumkale köyü Kalesi'nin kuzey eteğinde bulunan Hamam, dereye yakın bir bahçe içinde bulunmaktadır.¹¹⁹ Kitabesine rastlanılmayan Hamamın kim tarafından ne zaman yapıldığı belli olmamaktadır. Kapısında hamam ibaresinin geçtiği bir kitabenin 1940'lı yıllarda görüldüğü köyün yaşlıları tarafından söylenmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde geçen bilgiler hamam hakkında ilk bilgileri bize sunmaktadır. Evliya Çelebi Tortum Kalesi'ni anlatırken kalenin altında aşağı varoшта iki hamam yapısının varlığından söz etmektedir.¹²⁰ Bahsettiği iki hamamın bir tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Eskiden kale civarındaki mahallelere hizmet veren bu hamam da oldukça harap durumdadır (Fotoğraf 3.66).¹²¹

¹¹⁹ Konyalı, 513

¹²⁰ Hanifi Hancı, *Seyyahların Gözüyle Erzurum*, Ervak Yayınları, İstanbul 2009, 98; Konyalı, 514; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, İstanbul 1325, II, 348; İnbaşı, 27; Koday ve Kübra, 61.

¹²¹ Konyalı, 513

Fotoğraf 3.66. Tortumkale Köyü Hamamı Kuzey Cephe

Planı ve mimarisi dikkate alındığında hamamın Osmanlı dönemine ait olduğu görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde bölge ilk kez fetihlere sahne olmuş sonrasında ise sık sık sık el değiştirmiştir. 1549 yılında Kanuni döneminde, Ahmet Paşa tarafından Osmanlı egemenliğine giren bölge bu tarihten sonra da Osmanlı hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir. XVII yy da bölgeye uğrayan Evliya Çelebi hamamı görmüştür. Günümüzde beden duvarlarının büyük bölümünün toprağa gömülmüş, üst örtünün ise yıkık bir vaziyette olduğu hamam; 10.10.2000 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenmiştir.¹²²

Dikdörtgen bir plana sahip olan hamam 10 x 14,5 m boyutlarındadır. Kalenin eteğinde yer alan hamamın kuzey bölümünün dışındaki bütün cepheleri zamanla toprak altında kalmıştır (Fotoğraf 3.67).

---

¹²² KTVKK. Arşivi.

Fotoğraf 3.67. Tortumkale Köyü Hamamı Güney Cephe

Moloz taş malzeme ve horasan harcının kullanıldığı yapıda her hangi bir süsleme dikkat çekmemektedir. İç sıvası kireç, hamama su sağlayan su künklerinin malzemesi ise pişmiş topraktır.

3.2.25. Uzundere İnçer Camii

Türkçe Yeniçeri kelimesinin halk ağzıyla söylenişi anlamına gelen “İnçer” ismini taşıyan camii Hicri 1263 - Miladi 1847 yılında yaptırılmıştır. Yaptıranının kim olduğu bilinmeyen caminin yapı inşası moloz taştır. (Fotoğraf 3.68) Cami'nin asıl ibadet mekânına girişler, kuzey cephenin merkezinde bulunan ahşap bir kapıyla sağlanmaktadır. Caminin kuzey mekânında ise kadınlar mahfili yer almaktadır. Tavanı ahşap kirişleme olan caminin üst kısmı, ortası serbest kenarları ise ahşap dört adet destekle taşınmaktadır. Ahşap desteklerin ortada olanının dışında ikişer adet doğu ve batıda duvara gömülü 4 tane daha sütun bulunmaktadır. Daha yüksek yapılan tavan göbeğinin bulunduğu orta kısım tavandan ayrı olarak lale motifleriyle süslenmiş ve altın yaldız renkle boyanmıştır.

Fotoğraf 3.68. Uzundere İnce Camii Genel Görünüm
(<http://www.uzundere.bel.tr/>)

Ahşap olan kirişlerin üst kısmında yer yer daire motifler, yarım bırakılmış daireler, altı kollu yıldızlarla süslenmiştir. Caminin mihrabı kesme taştan yapılmış olup, yatay çizgilerle üç parçaya bölünmüştür. İnce Camii son derece stilize edilmiş, bitkisel ve geometrik şekilli motiflerle süslenmiştir. Zaman zaman yapısal eklemeler yapılsa da cami büyük oranda orijinal halini günümüze kadar taşıyabilmiştir. Osmanlı geç dönemine ait bir planla sade yapılan caminin süslemelerinin daha ziyade ahşap tavanda ve mihrap kısmında yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf 3.69).

Fotoğraf 3.69. Uzundere İnce Camii Minber ve Mihrap
(<http://www.uzundere.bel.tr/> 20.06.2014)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASINDAKİ TURİZM FAALİYETLERİ

4.1. TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİSTİK KONAKLAMA TESİSLERİ VE SAHAYA YÖNELİK TURİST TALEBİ

Uzundere ve Tortum civarında turistlerin konaklaması amacıyla özel mülkiyetli ev pansiyonları yapılmıştır. Sayıları giderek artan bu pansiyonlar hem yöre insanının kültürel özelliklerini ziyaretçilerine yansıtmakta, hem de onlara samimi ve sıcak bir konaklama imkânı ve konforu sunmaktadır.

Uzundere Belediyesi ve DATUR işbirliği ile Uzundere’de açılan ilk ev pansiyonu 2008 yılında hizmete başlamıştır. Bu girişim, kendisinden sonra açılacak olan diğer ev pansiyonlarına da cesaret kazandırması bakımından önemli bir başlangıç olmuştur.

Bugün, Rıza Pansiyon, Natura Pansiyon, Doğan Pansiyon, Turan Pansiyon, Han Pansiyon, Sapaca Pansiyon, Balıklı Köyü’nde İskele Kamping, Pehlivanlı Pansiyon, Ulubağ köyünde Gümüşçü pansiyon ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Uzundere ve Tortum öğretmenleri de sahaya gelen turistlerin konaklamak için tercih ettikleri önemli mekânlardır.

ETS Tur, Tempo Tur, Jolly Tur, Biyotema Tur, Macahel Tur, 11 Tur, Sagnotur, Tamzaratur, bölgeye hizmet veren ulusal seyahat acenteleridir.

4.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI’NDA UYGULANAN TURİZM PLANLAMALARI

Çoruh Nehri, Uzundere ve Tortum İlçelerinin topraklarında akıp giderken oluşturduğu vadi civarındaki yerleşimlerde faklı kırsal kalkınma program ve projeleri uygulanmaktadır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Anadolu Efes ortaklığıyla, “Gelecek Turizmde” sloganıyla birlikte 2007- 2012 senelerinde Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi’nin pilot bölgesi seçilen Uzundere ilçesi, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında, Bakanlar Kurulu kararıyla

“Turizm Merkezi” olarak seçilmiştir. Çoruh Vadisi’nde DATUR (Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi) çalışmalarıyla ev pansiyonları ve üç sivil toplum örgütü açılmıştır. Yörede düzenlenen festivaller ile gelen turist sayısının artışı ve turizm faaliyetlerinin canlanması amaçlanmıştır.

4.2.1. Uzundere Turizm Master planı

Uzundere çevresindeki turizm sektörünün canlandırılmasının amaçlandığı stratejilerin belirlenip, hedef, program ve projelerin hazırlanmasını, yapılacak çalışmaların planlanıp uygulanmasını esas alan faaliyetler, bu planın içeriğini oluşturmaktadır.

Uzundere Turizm Master Planı, yalnızca Uzundere’deki değil, bununla birlikte Çoruh vadisindeki turizme kazandırılacak bölgeleri, aktif bir şekilde değerlendirmeye yönelik çalışmaları da kapsamaktadır. Vadinin su sporları, dağcılık, doğa turizmi, yayla turizmi ve eko turizm gibi farklı alanlarda da önemli bir potansiyel barındırdığını gösteren bir belge özelliğini taşır. Çoruh vadisi ve civarındaki sahanın turizm açısından değerlendirilebilecek doğal, kültürel varlığını koruyarak turizme açma çalışmalarını içermektedir. Hâlihazırda yapılan ve yapılabilecek alternatif turizm çalışmalarına hız vererek sahanın daha çok tanınması ve turizm gelirlerini katlamasını amaçlamaktadır.

Uzundere Turizm Master planının araştırma bölgemizde turizmin geliştirilmesi için yaptığı bölgesel ve yerel programlar şunlardır:

4.2.1.1. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Doğu Anadolu’da Erzurum ile birlikte 16 şehri içerir. Projenin ulaşmak istediği hedef, sahanın doğal ve kültürel turizm değerlerini ortaya koyup turizme kazandıracak şartların oluşumunu hızlandırmaktır. Sahadaki doğal ve kültürel varlıkların korunması, konaklama tesislerinde çeşitliliğin sağlanması, tarihi ve kültürel varlıkların korunup restore edilmesi, turizme yönelik tanıtım faaliyetlerinin yapılması gibi bir dizi turizm hedefini de kapsamaktadır.¹²³

---

¹²³ Karahan ve Çakır, 28.

4.2.1.2. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

Cazibe Merkezleri Programı 2007-2013 yıllarını içeren Dokuzuncu Kalkınma Planında ilk defa zikredilmiştir. Çoruh Vadisi'nin ve dahası Tortum Çayı Vadisi'nin turizm potansiyeliyle ilgili olarak Kültür ve Turizm başlığı altında (1) Ekoturizm ve Doğa Sporları Turizmi ve (2) Kültür ve İnanç Turizmi alanlarında referanslar verilmektedir.

4.2.1.3. KUDAKA (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı) Raporu

KUDAKA' ya göre sahanın gelişmesi için başı çeken sektörler tarım ve turizmdir. Turizm sektöründe katılımcıların beklentileri, turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi için alt ve üst yapı yatırımlarına ağırlık verilmesidir. Katılımcıların dile getirdiği yatırım alanları şunlardır:

- Turizm konaklama altyapısının geliştirilmesi
- Turizm sektörü için pazarlanabilir ürünlerin geliştirilmesi
- Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi kapsamında yapılan tanıtımların sürdürülmesi
- Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi, Uzunburun Yarımadası ve Yedigöller bölgesinde kamulaştırma ve peyzaj düzenlemelerinin yapılması
- Tarihi alanların yenileme ve peyzaj düzenlemelerinin yapılması
- Ev pansiyonlarının ve hediyelik satış yapabilecek işletmelerin tarihi mekânlarla ve rekreasyonel tesislerle ilişkili kurulması
- İnanç turizminin canlandırılması
- Tortum Şelalesi'nin Mart ve Kasım ayları arasında kesintisiz akmasının sağlanması
- Tortum Gölü'nün su sporlarında aktif hale getirilmesi
- Ulaşım altyapısına önem verilerek asfalt yol yapılması
- Turizmle uğraşan özel işletme sayısının artırılması ve desteklenmesi
- Yerli ve yabancı turistlere yörenin özgün mutfağından ürünler sunulması
- Yayla turizmine yönelik altyapının desteklenmesi

- Uzundere'nin turizm merkezi, Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi'nin ise su sporları merkezi olarak tanıtımının yapılması şeklinde değerlendirilmiştir.¹²⁴

4.2.2. Uzundere Stratejik Gelişme Planı: Vizyon 2023

Uzundere ilçesi, sahip olduğu olağanüstü doğa güzellikleri, doğa sporlarına dayalı turizm olanakları, mikro klima özellikleri, ortaçağdan kalma tarihi eserleri ve kültür değerleri ile alternatif turizmin çok fazla sayıda türüne sahip bir “turizm varış alanı” olmaya aday bir ilçedir. Uzundere Turizm Master Planı'nın ortaya koyduğu ve Uzundere'ye yönelik turizm sektörünün gelişimi ile ilgili planlama, yatırım, örgütlenme, ulaşım, pazarlama ve eko turizm stratejilerini ortaya koyan belge, Uzundere Turizm Stratejisi (2023)'dir.¹²⁵

Uzundere Stratejik Gelişme Planı'nın ortaya koyduğu vizyon, bölgeyi 2023 yılına kadar, doğa, kültür ve tarih zenginliklerine dayalı alternatif turizm olanaklarının korunup geliştirildiği yüksek katma değerli tarım ürünleri ile desteklendiği bir turizm varış alanı haline getirmek ve yöre insanları için daha yüksek bir yaşam düzeyi tesis etmek şeklinde açıklanabilir.¹²⁶

Stratejik Plan'ın temel amacı, plan ile tespit edilen öncelikler doğrultusunda, 2023 yılına kadar, insan kaynakları, turizm ve tarım sektörlerinde mevcut potansiyelleri harekete geçirmek suretiyle, Uzundere ilçesinde yaşayan insanların gelir düzeyini yükselterek, yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu suretle sosyo - ekonomik kalkınmışlık göstergeleri bakımından ülke ortalamasını yakalamalarını sağlamaktır. Belirlenen turizm hedefi ise alternatif turizm potansiyellerini harekete geçirmek ve bölgeyi bir turizm varış alanı haline getirmektir.¹²⁷

Planın turizmle ilgili hedeflenen anahtar eylemleri ise şunlardır:

1. Doğa, tarih, su sporları ve kültür zenginliklerine dayalı tüm alternatif turizm türleri ile farkındalık ve bilinç geliştirilmesi ve bunlarla ilgili kapsamlı envanterlerinin çıkarılması

¹²⁴ Karahan ve Çakır, 38.

¹²⁵ Çakmak, 1.

¹²⁶ Çakmak, 61.

¹²⁷ Çakmak, 61.

2. Envanterler ile ortaya konulan turizm zenginliklerine dayalı olarak “turizm ürünlerinin geliştirilmesi yönünde yerelde kapasite geliştirilmesi
3. Bölgenin yerel ulusal ve uluslararası hedef pazarlarda tanıtımının yapılması
4. Turizm sektörünün geliştirilmesi için ekonomik ve beşeri kaynakların harekete geçirilmesi
5. Turizme yönelik fiziki altyapı ve doğrudan yatırımın desteklenmesi
6. Turizmin yerelden yönetimine yönelik bir model geliştirilmesi¹²⁸

---

¹²⁸ Çakmak, 64-65.

4.3. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA TURİZM FAALİYETLERİNİN SWOT ANALİZİ*

TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİZMİN GÜÇLÜ YÖNLERİ • Olağanüstü zengin ve çeşitlilik arz eden doğası • Alternatif turizmin çok sayıda türüne uygun doğal ve kültürel yapısı • Doğa ve su sporları potansiyelinin yüksek olması • Yaban hayatının zenginliği • Ortaçağ kiliseleri • Tortum Şelalesi ve Gölü • Zengin yerel gıda ve yemek kültürü • El sanatlarında zengin halk kültürü • Hoşgörülü ve yardımsever insan varlığı • Ulaşım imkânlarının gelişmiş olması • Atatürk Üniversitesi Tortum Meslek Yüksek Okulu'nun varlığı • DATUR projesinin oluşturduğu turizm potansiyeli • Flora ve fauna zenginliği	TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİZMİN ZAYIF YÖNLERİ • Turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması • Turizme yönelik fiziki alt yapının yetersizliği • Turizme yönelik rekreasyon alanlarının yetersizliği • Konaklama tesislerinin ve turizme yönelik hizmet sektörünün yetersizliği • Tarihi eserlerin iç ve dış mekânlarındaki fiziki yetersizlik ve bakımsızlık • Turizme yönelik yasal alt yapının yetersiz olması • Bazı turizm zenginliklerinin ürün haline getirilememiş olması • Turizme yönelik nitelikli işgücünün eksikliği • Turizme yönelik örgütlenme yetersizliği
TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİZM FIRSATLARI • Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)'nın varlığı • DATUR projesinin faaliyetlerini sürdürüyor olması • Atatürk Üniversitesi Tortum Meslek Yüksek Okulunun açılmış olması • Atatürk Üniversitesi'nde doğa sporlarına yönelik bölümlerin kurulması • Atatürk Üniversitesi'nin Uzundere'de turizmin geliştirilmesi çabalarına destek olması • Alternatif turizme yönelik iç ve dış talebin yükselme eğiliminde olması • Bölgesel ve ulusal medyada Uzundere'ye olan ilginin artması • Kapanan köy okullarının turizm için değerlendirilmesi olanağı	TORTUM ÇAYI HAVZASINDA TURİZM TEHDİTLERİ • Turizm alanlarının doğal afetlere maruz kalabilme olasılığı • İlçe genelinde HES'lerin sayısının artması • İlçenin tarihi ve mimari yapılarına uymayan yanlış ve bilinçsiz yapılaşma • Bilinçsiz avlanma • Tortum çayı ve gölünün kirlenmesi ve su miktarının azalması • Tortum Şelalesinin turizm sezonunda akması • Ormansızlaşma

*Tortum Çayı Havzası'nın GZFT analizlerinin yapıldığı tablodaki veriler Erol Çakmak'ın hazırladığı Uzundere Stratejik Gelişme Planı Vizyon 2023 adlı çalışmadan alınmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sahamız olan Tortum Çayı Havzası, tarihin her döneminde farklı kültürel zenginlikleri üzerinde yaşatan, eşsiz coğrafi özellikleriyle görenleri şaşırtan, kısacası tarihi ve coğrafyasıyla insanları kendine çeken bir yapıdadır. Böylesine zengin turizm potansiyeline sahip bir sahanın, turizm açısından yeterince tanıtılamaması ise üzücüdür. Geçmiş günümüze taşıyan sanat eserleri, bakımsızlığa ve geçen zamana karşı yaşam mücadelesini yitirmek üzeredir. Onların yok oluşuna çare aramak ise bizlerin görevidir. Doğasına ve kültürüne sahip çıkarak turizme kazandıran gelişmiş ülkelere bakınca kendi durumumuz bizi düşündürmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nda mevcut olan doğal çekicilikler ve tarihi eserlerin turizm amaçlı değerlendirilmesi için aşağıda belirtilen hususların yerine getirilmesi önem arz etmektedir:

- Araştırma sahamızda doğal çevrenin korunması, turizmin geliştirilmesi için toplumda turizm amaçlı farkındalık yaratılmalıdır.
- Trekking, dağ bisikleti, kuş ve kelebek gözlemi, dağcılık ve kaya tırmanışı, su sporları, tarihi ve kültürel eserlerin tanıtılması, yemek kültürü ve el sanatları, yöreye özgü hediyelik eşya gibi alternatif turizm faaliyetleri geliştirilerek sahadaki zenginlikler tanıtılmalıdır.
- Araştırma sahamızdaki kırsal yerleşimlerin çoğunluğu eşsiz doğası, su kaynaklarının bolluğu ve yaylalarıyla, büyük bir turizm potansiyeli olarak değerlendirilmelidir.
- Sahadaki doğal ve beşeri kaynakları tanıtmak için yerli ve yabancı turistlere yönelik turlar düzenlenmelidir.
- Tarihi eserlerin tanıtılmasında ulaşım engelleri ortadan kaldırılmalı, yollar daha güvenli hale getirilmelidir.
- Sahaya hizmet veren turizm seyahat acenteleri ve rehberlik hizmetleri oluşturulmalıdır.
- Tortum Şelalesi yakınında çevre düzenlemesi yapılarak rekreasyon amaçlı tesisler hizmete açılmalıdır.

- Ev pansiyonculuğu girişimleri desteklenmeye devam edilmelidir.
- Tortum Çayı ve Tortum Gölü'nde oluşmaya başlayan kirlilik engellenmelidir.
- Tortum Gölü'ndeki erozyon problemi büyümeden yetkililerce gereken önlemler alınmalıdır.
- Sahada alternatif turizmin sağlıklı gelişmesi için doğal, tarihi ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici turizm yatırımları desteklenmelidir.
- Araştırma sahamızın tamamı milli park olarak ilan edilmelidir.
- Sahaya kış turizmi açısından gerekli tesisler yapılarak burası kayak merkezi konumuna getirilmelidir.
- Sahada bulunan tarihi eserlerin korunması ve bakımı sağlanarak tabela ve afişlerle tanıtılmalıdır.
- Tarihi eserler başıboş bırakılmayarak sahiplenilmeli ve aslına sadık kalınarak onarılmalıdır.
- Kalkınma planlamalarında coğrafyacıların görüşleri alınmalıdır.
- Mevcut tarihi evler, geleneksel yapısı korunarak turizm amaçlı sergilenmeye açılmalıdır.
- Köptek Mağarası, Engüzek Kalesi gibi tarihi eserler ve bölgedeki bakımsız halde bulunan şapeller aslına uygun bir şekilde restore edilerek turizme kazandırılmalıdır.
- Yollar bakımlı hale getirilerek turizm açısından ulaşım engelleri ortadan kaldırılmalıdır.
- Sanatımızı, kültürümüzü ve benliğimizi yaşatan değerlerimizi tanıtmak adına daha ilkokuldan başlayarak toplu okul gezileri düzenlenmeli, çocuklar kültürel, tarihi ve coğrafi değerlere sahip çıkacak bir anlayışla yetiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aras, M. Sıtkı, *Erzurum'un Manevi Mimarları*, Dergâh Yayınevi, Erzurum 2007.
- Arslan, Y., “Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”. Balıkesir *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), Mayıs /2005.
- Baltrusaitis, J., “Etudes Sur Art Mediaval en Georgie et Armenie, California Üniversty Press”, Paris 1929, 80; (aktaran) Özkan, “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:6, Erzurum 2000.
- Başar, Z., *Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz*, Güneş Matbaacılık, Ankara 1977.
- Bayer, M. Z., *Turizme Giriş*, İstanbul İşletme Fakültesi Yayınları No:253, İstanbul 1992.
- Çakmak, E., *Uzundere Stratejik Gelişme Planı Vizyon 2023*, Uzundere Belediyesi, Erzurum 2011.
- Çelebi, Evliya, *Seyahatname*, Cilt: 2, İstanbul 1325.
- Çelik, A., *Kültür Turizmi Çerçevesinde İnanç Turizmi Diyarbakır İli Örneği*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara 2008.
- Çevirgen, A., “Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık /2004.
- Doğanay, H., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Erzurum 2001.
- Evliyaoğlu, S., *Genel Turizm Bilgileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1989.
- Eyice, S., *Son Devir Bizans Mimarisi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1980.
- Fındıkoğlu, S., “Tortum Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Tortum Hakkında Tarihi, İktisadi ve İçtimai Araştırmalar*, İstanbul 1963.

- Gündoğdu, H., “Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar”, *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara 1989.
- , *Erzurum’da Doğa Kültür Tarih ve Sanat Eserleri*, Atatürk Üniversitesi 50. yıl GSE Yayınları, Ankara 2007.
- Gündoğdu, H., Bayhan, A. Ali, Arslan, Muhammet., *Sanat Tarihi Açısından Erzurum*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Erzurum 2010.
- Hancı, H., *Seyyahların Gözüyle Erzurum*, Ervak Yayınları, İstanbul 2009.
- İnbaşı, M., *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı*, Sözcü Kitabevi, Erzurum 2008.
- Karahan, F., Çakır, E., *Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023*, Uzundere Belediyesi, Erzurum 2011.
- Kardeş, M., “Kentimizin Tarihi Tortum”, *Tortum Hakkında İktisadi ve İçtimai Araştırmalar*, İstanbul 1963.
- , *Tarih ve Turizm Beldesi Uzundere*, Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları, Erzurum 2007.
- Kayserili, A., *Erzurum Şehri’nin Kültürel Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:130, Erzurum, 2014.
- Kırzioğlu, F., *Kars Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1953.
- Koday, S., Erhan, K., “Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13, Erzurum 2009.
- Konyalı, İ. H., *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960.
- Kopar, İ., Çakır, Ç., “Tortum Gölü (Uzundere- Erzurum) Kıyı Kuşağındaki Badlands Topografyası ve Peribacaları”, *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (28-30 Mayıs 2012), Atauni Ed. Fak. Coğ. Böl., Erzurum 2012.
- Kopar, İ., Sevindi, C., “Tortum Gölü’nün (Uzundere-Erzurum) Güneybatısında Aktüel Sedimentasyon ve Siltasyona Bağlı Alan-Kıyı Çizgisi Değişimleri ”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 60: 49-66, İstanbul 2013.

- Kozak, N., Kozak, M. ve Kozak M., *Genel Turizm İlkeleri– Kavramlar*, Detay Yayıncılık, Ankara 2001.
- Köksal, A., *Güney Anadolu Bölgesi ile Kıbrıs'ın Turizm Coğrafyası*, Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay. No:264, Ankara 1976.
- KTVKK Arşivi
- Kuban, D., *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1965.
- Minorsky, V., *Student in Caucasian History*, Taylor's Foreign Pres, London 1953.
- Nurlu, E. ve Kesgin, B., “Turizm Çevre İlişkisi: Dünyada Turizm Hareketleri”, *Gökyüzüne En Yakın Bitkiler Alpin Çiçekler Projesi Flora Turizmi Eğitim Programı Bildiriler Kitabı*, Erzurum 2007.
- Olalı, H., *Turizm*, M.E.B. Yay. No:615, Ders Kitapları Dizisi Yay. No:232, İstanbul 1986.
- Orhan, T., Karahan, F., “Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 2010.
- Örel, F. ve Yavuz, M. Cihan, “Rekreasyonel Turizmde Müsteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), 2003.
- Özger, Y., “XIX. Yüzyılda Tortum'un Nüfus Durumu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), Erzurum 2009.
- Özhan, E., “Türkiye Kıyıları “Kıyılarımızda Ekoturizmin Geliştirilmesinde Kentsel Tasarımın Rolü”; *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı*, ODTÜ, TÜBİTAK, Ankara 1997.
- Özhancı, E., Irmak, M. Akif ve Yılmaz, H., “Ekolojik Koridorlar Kapsamında Erzurum - Uzundere Güzergâhı Vadi Peyzajı Tiplerinin Ortaya Konması”, 2013, *I. Ulusal Akdeniz Çevre ve Orman Sempozyumu*, 26-28 Ekim 2011, KSÜ Doğa Bil. Der., Özel Sayı, Kahramanmaraş 2012.

- Özkan, H., “Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatı İle Olan İlişkileri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Erzurum 2000.
- , *Erzurum ve İlçelerindeki Hristiyan Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1994.
- , *Haho Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013.
- , “ Çoruh Vadisi Gürcü Kiliselerinin Türk Sanatıyla Benzerlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2010, 59-69.
- , *Öşkvank Manastırı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010.
- Özsoy, H., *Uzundere İlçesi*, Uzundere Belediyesi Kültür Yayınları, Erzurum 2005.
- Sezgin, O. M., Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, *Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı*, Tutibay Yayınları, Ankara 1995.
- Turan, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi, İstanbul 1997.
- Tümertekin, E., Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1995.
- Ün, H. İ., *Erzurum Tortum İlçesi Kültür Varlıkları*, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum 2014.
- Yılmaz, O., *Tortum Çayı Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991.
- Yinanç, M. H., *Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri*, TTK Yayınevi, İstanbul 1944.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.uzundere.gov.tr/?m=TarihiTC> Uzundere Kaymakamlığı,
- <http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/> TURSAB
- http://www.uzundere.bel.tr/foto_galeri.asp?g Tarihi eserler ve ziyaretgâhlar
- http://www.nufusu.com/ilce/uzundere_erzurum-nufusu
- <http://kurumsal.kultur.gov.tr/turkiye/genel/gezilecekyer/kirecli-kopru>

<http://www.uzundere.bel.tr/menudetay.asp>

<http://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmi-raporu>

<http://puskulcu.blogspot.com.tr>

<http://emlakkulisi.com/uzundere-onemli-alternatif-turizm-merkezleri>

<http://www.uzunderesalortsenlikleri.tr.gg/>

www.erzurumagidiyorum.com.tr

www.netfotograf.com.tr

www.dogalhayat.org

www.tortumlum.com.tr

www.gouzundere.com.tr

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nesrin ŞEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Ankara 11.11.1976
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	senemir2010@hotmail.com
Tarih	17 Eylül 2015